

Ольга Лобова

Музичне Мистецтво

Підручник для 4 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Київ
«Школяр»
2015

УДК 78(075.2)
ББК 85.31я71
Л68

Рецензенти:

- Сулаєва Н. В.* — заслужена артистка України, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;
- Сердюк О. П.* — методист з музики та естетичних дисциплін Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;
- Лінченко О. Є.* — учитель музичного мистецтва вищої категорії КУ «Сумська спеціалізована школа I–III ступенів № 7

Вірші, поспівки та тексти без підписів належать автору

Лобова О. В.

Л68 Музичне мистецтво : підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закладів. — Київ : Школяр, 2015. — 176 с. : іл.
ISBN

Підручник «Музичне мистецтво. 4 клас» О. Лобової є завершальною складовою комплекту навчальних книг, виданих за результатами Всеукраїнського конкурсу підручників для початкової школи. Навчальний матеріал цих підручників, побудований на основі офіційно схваленої як переможець конкурсу авторської концепції, у сукупності забезпечує повну та вичерпну реалізацію змісту Державного стандарту початкової загальної освіти і базової програми з музичного мистецтва для 1–4 класів.

Як і попередні навчальні книги, підручник для 4 класу вирізняється інноваційною тематичною структурою. Зміст першого семестру передбачає узагальнення та поглиблення знань школярів щодо основних жанрів музичного мистецтва. У другому семестрі увагу спрямовано на зв'язки музики різних видів, жанрів, часів і народів, а також на формування загального уявлення про взаємозв'язки музики з іншими видами мистецтв.

УДК 78(075.2)
ББК 85.31я71

ISBN

© Лобова О. В., 2015
© УВЦ «Школяр», оригінал-макет, 2015

На жодній карті зоряного неба
планету цю музичну не знайти.
Але вона існує — коло тебе —
і кличе у незвідані світи.

Вона запросить в хоровод барвистий
і поведе стежинами пісень,
в душі запалить вогник променистий
і в світ краси мистецтва унесе.

Юний друже!

Цей підручник запрошує тебе у подорож світом музики. Він розкриє таємниці музичних жанрів і розповість, чому в царині звуків немає кордонів; ознайомить з найкращими творами видатних композиторів і чудовими дитячими піснями. Про все це ти дізнаєшся, мандруючи сторінками двох розділів: «Стежинами музичних жанрів» і «Мистецтво без меж і кордонів».

Працювати з книгою тобі допоможуть такі позначення:

— послухай музику

— заспівай, заграй

— прочитай текст,
розглянь зображення

— зверни увагу,
запам'ятай

— придумай,
відгадай

— для допитливих

СТЕЖИНАМИ МУЗИЧНИХ ЖАНРІВ

ТВІЙ ДРУГ — МУЗИКА

Послухай вірш. Із чим у ньому порівнюється музичний клас? Куди він запрошує школярів?

Мій юний друже, в добрий час
заходиш ти в музичний клас.
На перший погляд, скажеш ти,
все в цьому класі, як завжди:
учнівські парти і стільці,
учитель з крейдою в руці...
Але тобі покаже час —
це найдивніший в школі клас!

Цей клас — музичний корабель!
У нім до чарівних земель
ти вирушаєш, ще й не сам —
є місце друзям і батькам.
Щоб кожний з вас узяти зміг
травневий грім, січневий сніг,
калину у легкій імлі
та голос рідної землі.

Сьогодні, завтра, раз у раз,
коли заходиш ти в цей клас,
то йдеш не просто на урок —
ти робиш свій наступний крок
у світ, де нас завжди чека
твій друг, супутник — музика!

Пригадай, що таке музика. Поміркуй, чи можеш ти назвати її своїм другом і супутником.

Розглянь малюнки. Розкажи, де діти спілкуються з музикою. Подумай, де ти зустрічаєшся з нею.

НА КОНЦЕРТІ

У ШКОЛІ

НА СВЯТІ

НА ВІДПОЧИНКУ

Поміркуй, які малюнки відображають такі види музики:

- народну і композиторську;
- вокальну й інструментальну.

Подумай, які з цих видів музики тобі до вподоби. Що виражає та зображає твоя улюблена музика?

Словничок

Музика — мистецтво, що створює художні образи й спілкується зі слухачами мовою звуків.

Музичне мистецтво може зображати довкілля та виражати духовний світ людини.

Це цікаво знати!

Евтерпа — муза
ліричної поезії
та музики

Музика — одне з найдавніших мистецтв. Вважається, що перші спроби музикування було зроблено близько 40 тисяч років тому.

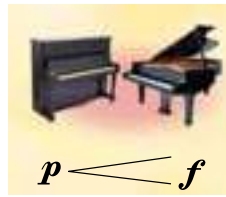
А слово *музика* походить зі Стародавньої Греції. У грецьких міфах живуть дев'ять муз — покровительок наук і мистецтв: комедії і трагедії, поезії, гімнів, танців...

Музика — мистецтво звуків. Мовою звуків можна створити безліч музичних образів: передати почуття та настрої, «намалювати» музичні портрети і картини природи, відобразити звуки природи й навколишнього світу тощо.

Пригадай, які звуки називають шумовими, а які — музичними.

Пригадай властивості музичних звуків за табличками.

ВИСОТА

ТРИВАЛІСТЬ

ГУЧНІСТЬ

ТЕМБР

Поміркуй, яка властивість відрізняє музичні звуки від шумових.

Покажи голосом, як змінюється висота звучання.

Послухай віночок українських народних мелодій.
Поміркуй, де може звучати така музика.

СОЛО

ХОР

ОРКЕСТР

АНСАМБЛЬ

За малюнками розподіли музичні фрагменти на сольні, ансамблеві, хорові й оркестрові.

За різними ознаками музику можна розподілити на такі види:

- народна і композиторська;
- вокальна й інструментальна;
- сольна, ансамблева, хорова та оркестрова.

Послухай і розучи пісню. Виконай її, передаючи у співі свої почуття до рідного краю.

МУЗИКА РІДНОГО ДОМУ

Музика *О. Злотника*, слова *О. Вратарьова*

1. Від Києва до Львова,
від Криму до Карпат
земля моя чудова
цвіте, як зелен сад.
Дніпрова хвиля синя
дзвенить, немов струна,
для мене Україна —
і пісня, і весна.
2. Десь там, за небокраєм,
країни, наче рай,
але для мене раєм
залишиться мій край.
Дарує горобина
рубіни край вікна,
як мати, Україно,
для мене ти одна.

Приспів:

Музика, музика, музика рідного дому,
дай мені радості, радості, клич мене знову,
тут мої мамо і тато, тут моя пісня крилата
жде мене, жде мене. } *Двічі*

Р. Ющак. В рідний дім

Це цікаво знати!

Олександр Злотник — сучасний український композитор. Він автор різних творів: опери-думи «Сліпий», балету, музики до багатьох кінофільмів...

Великою популярністю користуються пісні композитора, яких він написав понад дві тисячі. До збірки О. Злотника «Музика рідного дому» увійшли 53 дитячі пісні.

Помірно

1. Від Ки-є-ва до Льво-ва, від Кри-му до Кар-пат зем-ля мо-я чу-до-ва ці-те, як зе-лен сад. Дніп-ро-ва хви-ля си-ня дзве-нить, не-мов стру-на, для ме-не Ук-ра-ї-на — ти

Приспів:

піс-ня, і вес-на. Му-зи-ка, му-зи-ка, му-зи-ка рід-но-го до-му,

дай ме-ні ра-до-сті, ра-до-сті, клич ме-не зно-ву, тут мо-ї ма-мо і та-то,

тут мо-я піс-ня кри-ла-та жде ме-не, жде ме-не. // Тут мо-ї ма-мо і та-то,

тут мо-я піс-ня кри-ла-та жде ме-не, жде ме-не.

Порівняй образи пісні та картини «В рідний дім» українського художника Романа Ющака на с. 8. Розкажи в малюнку, оповіданні чи мелодії про музику твого дому, твоєї родини.

КАЗКА ПРО МУЗИЧНІ КРАПЛИНКИ

Прочитай казку. З'ясуй, до яких музичних країн потрапили краплинки-звуки.

Почалася ця історія одного вересневого ранку, коли над планетою Барвистої Музики зійшло сонце. Поглянуло на ліс — загомоніли пташки, ожили дерева. Торкнулося теплим промінцем луків — прокинулися квіти, зашепотіли росяні трави.

Кинуло сонце погляд на річку — і засяяла у небі кольорова музична веселка, ніби чарівний місток перекинувся з одного берега на інший.

Прокинувся вітерець і побіг барвистим місточком — озвалася веселка ніжним мелодійним дзвоном, кожний з семи кольорів — на свій лад:

до ре мі фа соль ля сі

Бешкетник-вітерець розігнався й побіг ще швидше — і тисячі музичних краплинок відірвалися од веселки й полетіли у різні боки, разносячи по всій планеті чарівні звуки.

Лагідний південний вітер підхопив частину краплинок і поніс у країну Пісень. І враз полилися ніжні колискові й веселі частівки, славетні думи та величні гімни...

Пустотливий західний вітер закружляв краплинки-звуки у стрімкому хороводі й домчав їх до країни Танців.

І залунали весела полька й ніжний вальс, урочистий полонез та завзятий гопак...

Суворий північний вітер розсипав краплинки країною Маршів. Там звуки шикувалися стрункими рядами, чітко відбиваючи кожний музичний крок...

Мудрий східний вітер покружляв над музичними країнами й поніс звукові краплинки далі — великими й малими стежинами, що пролягли від пісні, танцю й маршу до різних музичних жанрів: романсів і кантат, п'єс і симфоній, опер і балетів...

А одна співуча краплинка залетіла у цю книжку. Тут і залишилася вона виспівувати свої чарівні звуки. Але почути їх може не кожний, а лише той, хто вміє уважно слухати, думати і творити.

Пригадай трьох музичних китів і країни, в яких вони панують. Добери таблички, які відповідають пісенній, танцювальній і маршовій музиці:

*мелодійна
наспівна
плавна*

*ритмічна
пластична
динамічна*

*чітка
енергійна
бадьора*

Чи знаєш ти, що таке музичний жанр? Знайди у тексті назви музичних стежинок-жанрів.

Словничок

Музичний жанр — різновид музичного твору. Головними музичними жанрами є *пісня, танець* і *марш*. Від них походять усі інші жанри музичного мистецтва, зокрема:

- вокальні (*гімн, романс, кантата*);
- інструментальні (*п'єса, концерт, симфонія* тощо).

Антоніо Вівальді. «Осінь» (з циклу «Пори року»)

Італійський композитор **Антоніо Вівальді** народився понад 300 років тому. Більшість творів він написав для скрипки.

А. Вівальді є засновником жанру скрипкового концерту. У його доробку — 220 концертів для скрипки зі струнним оркестром. Найпопулярніший з них — цикл «Пори року». Цей твір складається з 4 скрипкових концертів: «Весна», «Літо», «Осінь» і «Зима». У кожному з них три частини.

Концерт «Осінь» передає картини й настрої цієї пори року: веселе свято врожаю, таємничність осінньої ночі, картину полювання. Яскравості надають музиці зображальні ефекти: відтворення пісні і танцю селян, луни, пострілів тощо.

Послухай фрагмент концерту. Поміркуй, що зображає та виражає музика.

Охарактеризуй такі засоби музичної виразності:

Мелодія й супровід

Темп — швидкість звучання

Динаміка — гучність звучання

Тембр — забарвлення звучання

Прочитай визначення концерту. Вибери з переліку ознаки цього музичного жанру:

- композиторський — народний;
- вокальний — інструментальний;
- хоровий — оркестровий.

Словничок

Концерт (з лат. — змагання) — великий твір для соліста з оркестром, який складається з 3 або 4 частин. У концерті яскраво розкриваються виражальні та зображальні можливості інструмента, що виконує соло: фортепіано, скрипки, арфи тощо.

Розучи поспівку. Що вона «розповідає» про музичні звуки?

МУЗИЧНІ ЗВУКИ ГРАЮТЬСЯ

Му- зич- ні зву- ки гра-ють-ся, в ме- ло- ді-ю скла-да-ють-ся.
У- го- ру під- ні- ма-ють-ся, а по-тім о- пу- ска-ють-ся.

Уважно розглянь нотний запис поспівки. Із чого він складається?

Покажи рукою, як рухається мелодія поспівки:

горизонтально

висхідно

низхідно

хвилеподібно

----- Це цікаво знати! -----

Люди здавна намагалися записати музику — за допомогою малюнків, букв, цифр, особливих знаків-гачків... Перші спроби музичного письма було зроблено ще у Давньому Єгипті.

А сучасні назви нот з'явилися тисячу років тому. Їх започаткував монах-музикант Гвідо з італійського міста Ареццо, відомий як **Гвідо Аретинський**.

Спочатку назв нот було шість: *ут, ре, мі, фа, соль, ля*. Ці склади Гвідо узяв із молитви, в якій співаки просили Святого Іоанна захистити їх від раптової хрипоти. Згодом було дано сьому назву ноти — *сі*, а перший, незручний для співу склад *ут* замінено на *до*.

Винахід Гвідо Аретинського дав змогу записувати музику. На вшанування пам'яті музиканта йому встановлено пам'ятник у Флоренції.

Пам'ятник
Гвідо
Аретинському

Послухай пісню. Поміркуй, що виражає та зображає цей твір.

ВПЕРШЕ ОСІНЬ ЙШЛА ДО ШКОЛИ

Музика і слова *О. Лобової*

1. Першим ранком вересневим
посміхались сонце з небом,
і щаслива, як ніколи,
вперше Осінь йшла до школи. } Двічі

2. Осінь ранком променистим
йшла красива, урочиста
і тримала у долоні
айстри білі і червоні. } Двічі

3. Осінь вчилася сумлінно,
та не завжди на «відмінно».
І було — калюжі-плями
розтікались сторінками... } Двічі

4. Першим ранком вересневим
під високим синім небом
Осінь радо, як ніколи,
кожен рік іде до школи. } Двічі

Розучи пісню. Виразно виконай її, передаючи зміст кожного куплету.

Порівняй образи пісні та концерту А. Вівальді. Створи власний художній образ осені, використавши на вибір:

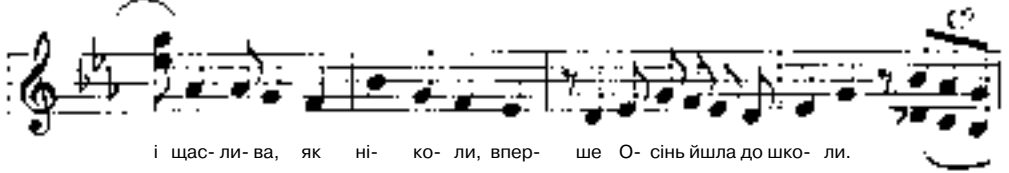

Помірно

1. Пер-шим ран-ком ве-рес- не- вим по-смі-ха-лись сон-це з не- бом,

і щас-ли-ва, як ні- ко- ли, впер- ше О- сінь йшла до шко- ли.

і щас-ли-ва, як ні- ко- ли, впер- ше О- сінь йшла до шко- ли.

Попрацюймо разом!

Розгляньте малюнки. Виберіть види мистецтв, які поєднуються у пісні.

«До побачення, літо»

«Школяр»

«Колискова школі»

Розгляньте малюнки. Пригадайте ці та інші пісні про школу.

Виконайте їх різним складом: соло, ансамблем, хором, у супроводі оркестру дитячих інструментів.

ЖИЛА-БУЛА ПІСЕНЬКА

Прочитай вірш. Поміркуй, що можна дізнатися зі змісту вірша про пісню.

Жила-була пісенька в нашому місті,
гойдалася вітром у човнику-листі,
у росяних травах світанки стрічала...
Та тільки ніколи чомусь не звучала.
Мабуть, їй наврочив якийсь лютий злодій:
не мала та пісня ні слів, ні мелодій.

Подумав поет: що за пісня без слів?
Весь день працював — і текст пісні створив.
Тоді композитор узявся за справу —
і музику склав їй привітну й ласкаву.

В мелодію склалися ноти-овали,
і текст є... А пісенька — не зазвучала.
І раптом веселий і лагідний вітер
її закружляв і відніс в школу дітям!
Вони прочитали, текст пісні завчили,
а ноти зіграв на роялі учитель.

І так полюбили цю пісеньку люди,
що знали її незабаром усюди,
співали та грали хори і солісти,
ансамблі, оркестри, інструменталісти...

...Така от історія — майже казкова,
а пісенька вийшла — ну просто чудова.
Але щоб вона ожила, зазвучала,
прийшлося потрудитися людям немало!

Пригадай, які види мистецтв поєднані у пісні.
Хто бере участь у створенні та виконанні пісень?

Попрацюймо разом!

Розгляньте зображення. Поміркуйте, які з цих виконавських складів є камерними ансамблями.

СОЛО

ДУЕТ

ТРІО

КВАРТЕТ

КВІНТЕТ

ХОР

Розподіліться на камерні ансамблі та виконайте свої улюблені пісні з ритмічним супроводом або танцювальними рухами.

Камерними називають невеликі виконавські колективи (*дует, тріо, квартет, квінтет*), а також музичні твори, призначені для таких колективів або солістів.

У давнину такі твори виконувалися у невеликому приміщенні — *камері* (з лат. *камера* — кімната). Звідти й походить назва камерної музики.

Найдавнішим і найпопулярнішим жанром камерної музики є **пісня**.

Прочитай текст. Поясни значення наведених народних прислів'їв.

Пісня — споконвічний символ України. Недаремно український народ вважають співучою нацією, а його мову — однією з наймелодійніших у світі.

В Україні люблять і шанують пісню. З давнини дійшли до нас прислів'я, в яких згадується цей музичний жанр:

- Щира пісня гріє краще за кожуха.
- У гурті й пісня в лад іде.
- Людина без Батьківщини, що соловей без пісні.

Пісня — провідний жанр музичного фольклору.

Українські народні пісні щирі й різноманітні: ніжні *колискові* й наспівні *ліричні*, замислені *кобзарські думи* і дотепні *жартівливі*, мужні *козацькі пісні-марші* та запальні *пісні-танці*...

Оригінальністю відзначені *обрядові пісні*, що здавна супроводжують життя українського народу: *колядки* та *щедрівки*, *веснянки* й *гаївки*, *жниварські*, *купальські*, *весільні*, *хрестильні*...

А чи є риси, що споріднюють усе це співоче розмаїття? Так! У будь-яких піснях поєднані музика і слово. А ще — усі вони мають характерну для пісенного жанру куплетну побудову, наприклад, таку:

Знайди у тексті назви різних видів народних пісень. Пригадай, чи відомі тобі такі твори.

Розглянь схему. Поясни, що таке куплетна форма, на прикладі пісні на вибір.

Розглянь фото. Послухай пісні у виконанні ушлав-
лених українських співаків.

РАЇСА КИРИЧЕНКО

НІНА МАТВІЄНКО

АНАТОЛІЙ СОЛОВ'ЯНЕНКО

ДМИТРО ГНАТЮК

Поміркуй, яким видам відповідають ці пісні.
Визнач, який співочий голос належить кожному з
цих виконавців:

СОПРАНО

АЛЬТ

ТЕНОР

БАС

Послухай пісню. Поміркуй, до якого виду пісень вона належить.

ГОСПОДАРСТВО

Українська народна пісня

Помірно

mf

Не знав доб- рий чо- ло- вік, як у сві- ті жи- ти,
ку- пив со- бі ку- роч- ку, щоб ся не жу- ри- ти.

Як ку- роч- ка цю- ру- ру, те- пер же я не жу- ру.

1. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі курочку,
щоб ся не журити.
Як курочка цю-ру-ру,
тепер же я не журу.

2. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі качечку,
щоб ся не журити.

Як качечка ках-ках-ках,
як курочка куд-ку-дах,
як курочка цю-ру-ру,
тепер же я не журу.

3. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі гусочку,
щоб ся не журити.
Як гусочка ге-ге-ге,
як качечка ках-ках-ках...

4. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
дістав собі котика,
щоб ся не журити.

Як котичок няв-няв-няв,
як гусочка ге-ге-ге...

5. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
дістав собі собачку,
щоб ся не журити.

Як собачка гав-гав-гав,
як котичок няв-няв-няв...

6. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі овечку,
щоб ся не журити.

Як овечка бе-бе-бе,
як собачка гав-гав-гав...

7. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі кізеньку,
щоб ся не журити.

Як кізенька ме-ме-ме,
як овечка бе-бе-бе,
як собачка гав-гав-гав,
як котичок няв-няв-няв,
як гусочка ге-ге-ге,
як качечка ках-ках-ках,
як курочка куд-ку-дах,
як курочка цю-ру-ру,
тепер же я не журу.

Розучи пісню, стежачи за нотним записом.
Заспівай її за малюнками-підказками.
Поміркуй, чим особлива побудова цієї пісні.

ВОКАЛЬНИМИ СТЕЖИНАМИ

Прочитай текст. Визнач, про який вид музики у ньому йдеться.

З народного напившись джерела,
як із Дніпра бере веселка воду,
о рідна пісне, знову ти прийшла
до матері й до батька — до народу.

О пісне! Від народу кров і плоть
ти узяла, щоб лиш йому служити,
тебе ніхто не може побороть,
бо вільний дух твій — правдою повитий.

Максим Рильський

Народна пісня — давня супутниця людини. Вона супроводжує усі визначні події життя.

А ще народна пісня стала найпершим музичним жанром, від якого походять усі різновиди **вокальної музики**:

- класичні та сучасні пісні, гімни, романси;
- хорові жанри — хори, хорові обробки та концерти;
- кантати й ораторії — великі твори для хору, солістів і оркестру;
- музично-театральні жанри опери, оперети, мюзиклу тощо.

Скажи, який музичний твір є найпершим вокальним жанром. Знайди у тексті назви інших жанрів вокальної музики.

Словничок

Вокальна музика (з лат. *вокал* — *голос*) — музичні твори, написані для співу соло, ансамблем або хором. Провідний жанр вокальної музики — *пісня*.

Попрацюймо разом!

Розгляньте «вокальні стежини». Прочитайте назви вокальних жанрів.

Подумайте, які з цих жанрів вам відомі. Що ви про них знаєте?

**ВОКАЛЬНО-ХОРОВІ
ТВОРИ**

**МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНІ
ТВОРИ**

Поміркуйте, які ще музичні жанри «виростають» з пісні. Про який з них ви хотіли б дізнатися?

Прочитай вірш-загадку. Розв'яжи ребус і додай останнє слово — назву музичного жанру.

Сьогодні пісня особлива
прийшла до нас в музичний клас.
Вона лірична і мрійлива,
а називається — ...

Прочитай текст. З'ясуй ознаки вокального та інструментального романсів.

І. Прянишников.
Жорстокі романси

Романс — один з найпопулярніших жанрів вокальної камерної музики. Так називають невеликий ліричний вокальний твір з інструментальним супроводом.

У романсі висловлюють особисті почуття і враження, тому найчастіше його виконує співак-соліст або вокальний дует у супроводі гітари, фортепіано, арфи тощо.

Романсом називають також інструментальну п'єсу наспівного, мелодійного характеру. У такому творі провідну партію — *соло* — виконує один інструмент (скрипка, віолончель, фортепіано), навіть якщо у супроводі звучить весь оркестр.

Різновидами романсу є *елегія* та *балада*.

Розглянь репродукцію картини Іларіона Прянишникова «Жорстокі романси». Якою музикою «звучить» для тебе цей живопис?

Олександр Аляб'єв. «Соловей»
Вольфганг Амадей Моцарт. «Романс» з «Маленької нічної музики»

До жанру романсу здавна звертаються митці різних країн.

Понад 180 романсів написав російський композитор **Олександр Аляб'єв**. Найпопулярніший серед них — романс «Соловей» на вірші поета **Антон Дельвіга**. А створений він був майже 200 років тому!

Мелодія романсу така ніжна, легка, щира і зворушлива, що нагадує справжній спів соловейка. Невипадково він звучить у виконанні високого жіночого голосу — сопрано.

Твір під назвою «Романс» написав свого часу і австрійський композитор **Вольфганг Амадей Моцарт**. Його мелодія виразна, плавна, наспівна — майже вокальна. Але її «співає» не голос, а музичні інструменти камерного оркестру.

Цей «Романс» — одна з частин твору «Маленька нічна музика».

Послухай два романси. Який із них тобі більш до вподоби? Чому?

Поміркуй, за допомогою яких засобів передано пташиний спів у романсі «Соловей». Охарактеризуй:

МЕЛОДІЮ

СУПРОВІД

РЕГІСТР

ДИНАМІКУ

Поясни, чому інструментальний твір В. А. Моцарта названо романсом.

— — — — — Це цікаво знати! — — — — —

«Маленька нічна музика» — один з найпопулярніших творів В. А. Моцарта. Композитор написав його у подарунок своїй дружині Констанці, до п'ятої річниці одруження.

Послухай пісню. Поміркуй, чи можна назвати її романсом. Чому?

НЕ ЩЕБЕЧИ, СОЛОВЕЙКУ

Музика М. Глинки, слова В. Забіли

1. Не щебечи, соловейку,
під вікном близенько.
Не щебечи, малюсенький, } Двічі
на зорі раненько.
2. Твоя пісня дуже гарна,
ти гарно співаєш,
ти щасливий: спарувався } Двічі
і гніздечко маєш.
3. А я бідний, безталанний,
без пари, без хати,
не судилось мені в світі } Двічі
весело співати.
4. Ти лети, співай тим людям,
котрі веселяться,
вони піснею твоєю } Двічі
будуть забавляться.
5. А мені така пісня
душу роздирає,
гірше б'ється моє серце, } Двічі
аж дух завмирає.

Поміркуй, які думки та почуття передано у пісні.
Чому людина звертається зі своїм болем до соловейка?

Розучи та виконай пісню-романс.

Помірно

1. Не ще- бе- чи, со- ло- вей- ку, під вік- ном бли- зень- ко.

Не ще- бе- чи, ма- лю- сень- кий, на зо- рі ра- нень- ко.

Не ще- бе- чи, ма- лю- сень- кий, на зо- рі ра- нень- ко.

Це цікаво знати!

Пісню-романс «Не щеччи, соловейку» написав російський композитор **Михайло Глінка**. У його творчому доробку багато відомих пісень і романсів: «Жайворонок», «Я мить чудову пам'ятаю» та ін.

Романс «Не щеччи, соловейку» був створений на вірші українського поета **Віктора Забіли** майже 200 років тому, під час подорожі Україною.

Композитор так тонко і влучно передав особливості української пісні, що невдовзі цей твір стали вважати українським народним.

У творчості М. Глінки романс та інші музичні жанри набули класичної завершеності. Тому композитора вважають основоположником російської класичної музики.

Словничок

Класика (з лат. — зразковий, першокласний) — видатні, загально визнані твори мистецтва, які становлять цінність для національної й світової культури. Творців класичної музики називають **композиторами-класиками**.

У ЄДНОСТІ СПІВОЧИХ ГОЛОСІВ

Прочитай текст. Про який вокальний колектив у ньому йдеться?

Голос людини називають найкращим музичним інструментом. І справді, він може передати найтонші відтінки *музичної мови* і все розмаїття *людських почуттів*.

Проте будь-який співочий голос обмежений певними кордонами — *діапазоном* звучання. А один співак може виконувати одночасно лише одну *мелодію*.

А якщо поєднати 15, 50, 100 голосів: жіночих і чоловічих, високих і низьких? Лише уяви, якими яскравими та неповторними барвами сповниться звучання! Такий колектив зможе заспівати будь-який *багатоголосний твір*.

А тепер скажи: навіщо люди придумали **хор** — злагоджену єдність співочих голосів?

Дай відповідь на останнє запитання тексту.
Поясни значення виділених слів.

Словничок

Хор (з грец. — *зібрання*) — великий співочий колектив. За складом хори бувають дитячі, жіночі, чоловічі та мішані; за кількістю партій – 1-, 2-, 3-, 4-голосні і т.д. Хорового диригента часто називають **хормейстером**.

Розглянь фото хорового колективу та схему розташування його партій.

Подумай, чому такий хор називають мішаним.

Мішаний хор

ТЕНОРИ

БАСИ

СОПРАНО

АЛЬТИ

ХОРМЕЙСТЕР

Поміркуй, які вокальні голоси входять до складу дитячого, жіночого, чоловічого хору.

Це цікаво знати!

Хорові колективи різняться кількістю виконавців. Найменша кількість хористів (12) у камерному хорі, а найбільша — не обмежена. Наприклад, склад мішаного хору нерідко налічує 100 – 120 співаків.

У Прибалтиці традиційним є свято хорового співу, де звучить зведений хор, у якому понад півтисячі виконавців.

Микола Лисенко. «Молитва за Україну»

Боже великий, єдиний,
нам Україну храни,
всі свої ласки-щедроти
ти на люд наш зверни.

Дай йому волю, дай йому долю,
дай доброго світа,
щастя дай, Боже, народу
на многая, многая літа...

Олександр Кониський

Цей вірш було написано близько 130 років тому. Його піднесені та щирі слова надихнули на творчість **Миколу Лисенка** — композитора з Полтавщини, який є засновником класичної музики України.

Так з'явився хор «Молитва за Україну». Його велична та прониклива музика — палке прохання щасливого майбуття для рідного краю.

Послухай твір. Наспівай його мелодію.
Поміркуй, чому для втілення змісту вірша композитор обрав жанр хору. Який хор звучить?
Розглянь, як передано художній образ твору в одноіменній витинанці Оксани Цимбалюк.

О. Цимбалюк. Молитва за Україну. Витинанка

Прочитай текст. Розглянь схему.

З'ясуй сутність провідних жанрів хорової музики.

Хорова музика виникла ще у стародавньому світі. За цей час сформувалися її провідні жанри: *хор*, *хорова обробка пісні*, *хоровий концерт*... А ще хоровий спів є важливою складовою великих вокально-інструментальних творів — *кантат* і *ораторій* — та музично-театральних вистав: *опери*, *оперети*, *мюзиклу*...

Словом **хор** позначається не лише співочий колектив, а й жанр вокальної музики. У хоровому виконанні виразно та різнобарвно звучать пісні, гімни, молитви...

Складовою хорової музики є також **хорова обробка пісні**. Завдяки цьому жанру пісенні твори збагачуються голосами та підголосками. Видатні творці хорових обробок українських пісень — композитори Микола Леонтович, Кирило Стеценко, Яків Степовий.

Хоровий концерт — багаточастинний твір на релігійні тексти. А у **кантатах, ораторіях, операх, оперетах та мюзиклах** хоровий спів поєднується із сольними, ансамблевими й оркестровими номерами. Часто хористи не лише співають, а й грають ролі, як справжні актори.

Попрацюймо разом!

Послухайте хорові обробки народних пісень за вибором. Спробуйте визначити склад хору.

Поміркуйте, чи збагатило хорове виконання фольклорні твори. Чим?

Послухай пісню композитора з Харківщини Миколи Ведмедері. Визнач основну ідею цього твору.

НЕМАЄ УКРАЇНИ БЕЗ КАЛИНИ

Музика М. Ведмедері, слова Г. Клок

1. Немає України без калини,
як і нема без пісні солов'я.
А ми — народ,
зернина від зернини,
в біді і щасті — ми одна сім'я.
2. Немає України без тополі,
як і нема без сонця сяйва дня.
Ти без коріння — перекотиполе,
а корінь там, де вся твоя рідня.
3. Немає України без вербиці,
без сивого Славутича-Дніпра.
Нап'юся живодайної водиці,
в ній зачерпну любові і добра!

Розучи пісню. Співай її виразно, з почуттям.
Назви згадані у пісні символи України. Які музичні символи українського народу ти можеш до них додати?

Не- ма-є Ук- ра- ї- ни без ка- ли-ни, як і не-ма без піс-ні со-ло-
-в'я. А ми — на- род, зер-ни- на від зер-ни- ни, в бі- ді і
щас- ті — ми од- на сі- м'я.

Розглянь репродукцію картини «Калина» українського художника Миколи Овсейка.

М. Овсейко. Калина

Поміркуй, який рядок пісні «Немає України без калини» може проілюструвати ця картина. Виконай до пісні завдання на вибір:

*придумай
приспів-вокаліз*

*намалюй
ілюстрацію за
змістом пісні*

*склади текст
ще одного
куплету*

ЦАРИНА ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Прочитай текст. Запам'ятай значення виділених слів.

Є мистецький жанр, де можна «зустрітися» з усіма різновидами вокальної музики. Це **опера** — справжня царица вокального мистецтва. Оперний жанр виник в Італії понад 400 років тому (наприкінці XVI століття), проте і досі залишається найскладнішим у музиці.

Зазвичай оперна вистава складається з кількох **дій (актів)**, а кожна дія — з **номерів**.

Сольний номер називається **арія**. У ній дійові особи розповідають про себе, свої думки і почуття. Різновидами арії є **аріозо**, **арієта** тощо.

Коли оперні персонажі зустрічаються та спілкуються на сцені, звучать камерні ансамблі: **дует**, **тріо**, **квартет**, **квінтет**. Завдяки ним розкриваються події сюжету, характери і стосунки персонажів.

Національний академічний театр опери і балету України імені Тараса Шевченка (м. Київ)

Оперний театр у м. Сідней (Австралія)

Значне місце в оперній виставі посідають **хорові номери**. Саме хор може найбільш яскраво та виразно передати колективні сцени: народні свята, картини пишних балів і військових походів...

Неабияку роль в опері відіграє й інструментальна музика. Звучання інструментів не лише супроводжує вокальні номери, а й виконує самостійну роль: наприклад, у танцювальних сценах або в **увертюрі** — оркестровому вступі до опери.

Отже, структуру оперної вистави можна зобразити так:

Поясни, чому оперу названо цариною вокального мистецтва.

Яку роль відіграють в опері сольні й ансамблеві номери, хор і оркестр?

Розглянь фото оперних театрів. Дізнайся, де можеш послухати оперу ти.

Жорж Бізе. Увертюра. Хор хлопчиків (з опери «Кармен»)

Один з найпопулярніших музично-театральних творів — опера «Кармен» французького композитора **Жоржа Бізе**.

Ж. Бізе народився у Парижі, в родині учителя співів. Після закінчення Паризької консерваторії юний музикант отримав Римську премію. Це дало йому змогу продовжити навчання в Італії — на батьківщині опери.

Тут композитор і захопився оперним жанром, а згодом став автором оригінальних опер. Остання з них — «Кармен» — яскрава музична розповідь про життя іспанського народу.

Відкриває виставу увертюра, яка готує слухачів до подорожі сторінками цієї музично-театральної дії. Її яскрава музика змальовує сцени з народного життя Іспанії та образи найважливіших оперних персонажів: гордої циганки Кармен і мужнього тореадора Ескамільйо.

Є в опері і виразні хорові сцени. Одна з них змальовує хлопчиків, що веселою ватагою крокують вулицями міста. Цей оперний номер так і називається — «Хор хлопчиків».

Послухай увертюру. Позначай піднятою рукою зміну характеру музики.

Поміркуй, чи є у творі відомі тобі музичні теми.

Послухай Хор хлопчиків. Скажи, який настрій дітей передає хоровий спів.

Визнач, хор якого складу звучить:

ЧОЛОВІЧИЙ

ЖІНОЧИЙ

ДИТЯЧИЙ

МІШАНИЙ

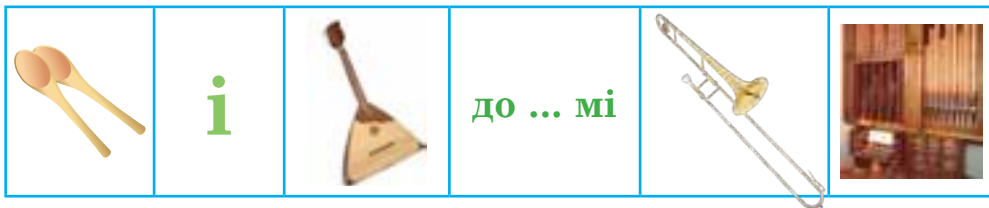
Розглянь фото. Поміркуй, які види мистецтв поєднуються в опері.

Сцена з опери «Кармен»

Чи знаєш ти, як називається літературний текст опери? Дізнайся про це, розгадавши ребус.

От чарівне царство опери, балету...
Що покладено в основу їх сюжету?
Мають опера, балет і оперета
стислий текст — маленьку книжечку ...

Попрацюймо разом!

Послухайте фрагменти дитячої опери на вибір.
Створіть невеличку сцену з власної опери-казки:

- оберіть казковий сюжет, визначте фрагмент для виконання та напишіть його лібрето;
- розподіліть ролі та розіграйте сцену, імпровізуючи мелодії на текст казки.

Послухай пісню. Знайди у тексті й поясни усі «музичні» слова.

КАМЕРТОН

Норвезька народна пісня

Український текст А. М'ястківського

1. Дав вірний тон наш камертон,
підготувалися всі,
заспіваємо канон.
Дав вірний тон наш камертон,
починаєм з ноти «до» свій канон.

Приспів:

До-до-ля, до-до-ля,
соль-ля-сі-сі-сі-ля-соль,
фа-соль-ля-ля-ля-соль-фа.
До-до-ля, до-до-ля,
соль-ля-сі-сі-сі-ля-соль,
ля-соль-фа.

2. Іще куплет, іще куплет,
ллються дзвінко голоси,
не забув із нас ніхто.
Наш дружний хор, веселий хор
почина співать канон з ноти «до».

Приспів.

3. Дав вірний тон наш камертон,
підготувалися всі,
підготувалися всі!
Дав вірний тон наш камертон,
ми кінчаємо канон: ля-соль-фа.

Приспів.

Розучи пісню разом з однокласниками.
Спробуйте виконати приспів каноном.

Пожвавлено

mf

1. Дав вір- ний тон наш ка-мер-тон, під- го-
-то- ви- ли- ся всі, за- спі- ва- є- мо ка- нон. Дав
вір- ний тон наш ка- мер- тон, по- чи-
Приспів:
на- єм з но- ти «до» свій ка- нон. До- до- ля, до-
до- ля, соль- ля- сі- сі- сі- ля-соль, фа-соль-ля-ля-ля-соль-фа. До-
до- ля, до- до- ля, соль-ля- сі- сі- сі- ля-соль, ля-соль- фа.

Це цікаво знати!

Камертон — спеціальний пристрій для настроювання хору та музичних інструментів. За допомогою камертону видобувають звук, за яким орієнтуються співаки, або налагоджують звучання музичних інструментів.

Найчастіше камертон являє собою зігнуту металеву пластинку, що нагадує за формою латинську букву «U». Якщо легенько вдарити по ній — чути звук, зазвичай ЛЯ.

А ще камертон буває у вигляді маленької трубочки, що звучить, коли в неї дмухнути. Таким камертоном найчастіше користуються хорові диригенти — хормейстри.

Камертон

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Пригадай, що таке *музичний жанр*. Поясни, чим відрізняються вокальні й інструментальні жанри.

2. Розкажи, що тобі відомо про вокальну музику. Визнач, який музичний жанр став її основою:

ПІСНЯ

ТАНЕЦЬ

МАРШ

3. Вибери з переліку основні жанри вокальної музики. Наведи приклади кількох відповідних творів.
пісня, гімн, романс, п'єса, хор, симфонія, кантата, ораторія, опера, балет, оперета, мюзикл

4. Прочитай вірш Анатолія Камінчука «Останній листочок». Поміркуй, на який музичний жанр його можна перетворити. Склади відповідну мелодію.

Листя падає додолу.
Засипає гай і поле.
На вербі один листочок.
До зими один деньочок!

5. Розкажи про жанр романсу. Обери, яким може бути склад його виконавців:

СОЛО

ДУЕТ

ХОР

6.

Пригадай твір «Молитва за Україну». Визнач жанр цього твору. Назви його автора:

Микола
Лисенко

Михайло
Глінка

Олександр
Аляб'єв

7.

Поясни, яку музику називають *класичною*. Пригадай, хто із зазначених композиторів є засновниками класичної музики України та Росії.

8.

Розкажи, що тобі відомо про хор. Вибери з переліку жанри, пов'язані з хоровою музикою:
пісня, романс, хор, хоровий концерт, хорова обробка, кантата, ораторія, опера, оперета, мюзикл

9.

Пригадай, що таке *опера*. Які мистецтва у ній поєднуються?

Розкажи про побудову оперної вистави.

10.

Пригадай за малюнками вокальні твори. Визнач їхні жанри.

Виконай пісні разом із друзями, передаючи у співі жанрові особливості кожного твору.

ДЗВІНКИ ТАЄМНИЦІ

Прочитай вірш. Згадайся, про що у ньому йдеться, і додай останнє слово.

Дзвінки таємниці — і справжні, й казкові.
Хто дав їм такі голоси веселкові?
Які невичерпні музичні скарбниці
заховані в тих чарівних таємницях?

Вони такі різні, та іноді схожі:
звучати і грізно, і лагідно можуть,
і високо, й низько, і близько, й далеко,
як вибухи грому, як клекіт лелеки.

Вони намалюють без пензля картину,
вони зачарують звучанням людину.
В руках музиканта, на знак диригента,
прокинуться і оживуть ...

Пригадай основні групи музичних інструментів.
Як називається музика для виконання на таких
інструментах?

Музичні інструменти — спеціальні прилади для виконання музики. Їх поділяють на *ударні*, *духові* та *струнні*. У кожній групі є *клавішні* інструменти.

Музика для виконання на музичних інструментах називається **інструментальною**.

Українські троїсті музики

Л. Зоріна. Троїсті музики

Скрипка, сопілка, бубон... Недаремно їх назвали *інструментами*. Адже в руках майстрів музики вони спроможні малювати картини й розповідати історії, розкривати та бентежити людські почуття...

Улюблені інструменти українського народу здавна поєднуються у *троїсту музику* — ансамбль із трьох музикантів. Склад троїстої музики може бути різним, але зазвичай в ній присутні ударний, духовий і струнний інструменти: скрипка, сопілка і бубон; цимбали, сопілка та барабан тощо. Таке поєднання дає змогу виконувати і проникливо-ліричні, і веселі, запальні *музичні п'єси*.

Послухай троїсту музику. Поділися враженнями. Спробуй визначити, які інструменти звучать. Поміркуй, чи суголосні прослухані п'єси змісту і настрою картини «Троїсті музики» кіровоградської художниці Лариси Зоріної.

Словничок

Музична п'єса — невеликий сольний або ансамблевий твір; важливий жанр інструментальної музики.

Пригадай, що ти знаєш про виникнення музичних інструментів. Прочитай текст.

*Стародавні
музичні
інструменти*

...А починалося все випадково:
цокнув колись камінець загадково,
і тятива стародавнього лука
подарувала мисливцеві звуки.

Грав в очеретяних заростях вітер,
кликали дзвони тужити й радіти.
Мушлі гули, наче рокіт прибою,
десь линув дріб барабанного бою...

З давніх часів спостережливі люди
в звуки вслухались уважно повсюди
і помічали красиві, незвичні...
Так інструменти з'явилися музичні.

А з ними разом, віками-роками,
музика йшла і прийшла до нас з вами.
Мабуть, не так уже і випадково
цокнув колись камінець загадково.

Можливо, саме звук кам'яного удару навів людині думку про створення найпершого музичного інструмента — ударного. Духові інструменти «зобов'язані» своїм виникненням гудінню вітра в очеретяних стеблах, а струнні — «співу» тятиви мисливського лука.

Отже, каміння, очеретяне стебло і тятива мисливського лука вважають попередниками усіх музичних інструментів. Тож музичні інструменти з давніх часів поділяють на *ударні*, *духові* та *струнні*.

Знайди у тексті, на які звуки звернула увагу людина у стародавні часи.

Розглянь фото давніх музичних інструментів. Знайди серед них ударний, духовий і струнний. Подумай, чи нагадують вони сучасні музичні інструменти. Які?

Розглянь малюнок. Назви музичні інструменти й розподіли їх на ударні, духові та струнні.

«Розплутай» музичну загадку та з'ясуй, звуки яких інструментів належать до шумових, а яких — до музичних.

Наведи власні приклади інструментів із шумовим і музичним звучанням.

Духові й струнні інструменти зазвичай мають музичне звучання. А серед ударних переважають шумові: барабан, бубон, маракаси, тарілки тощо. Застосування шумових інструментів надає музиці яскравості та розмаїття.

Послухай пісню. Яку картину вона «намалювала»? Назви музичні інструменти, згадані у тексті.

НІЧНІ МУЗИКИ

Музика В. Прихожая, слова Т. Сая

1. Сонце зайде у хатинку,
місяць стулить жовті віки.
У гаю темно-зеленім
грають цвіркуни-музики.
У віконце світять зорі,
чую, вітер як шепоче.
Грають крихітні музики
просто неба серед ночі.

Приспів:

Цвірк, цвірк, грає скрипка,
бум, бум, б'ють у бубон,
в очереті мідні труби,
клавесини та сопілка.

2. На галявину лле світло
кожна гілочка-ліхтарик.
Із маленьким саксофоном
по гілках стриба комарик.
Два жуки співають пісню,
жабки кречуть серед ряски,
світлячок промінням світла
кольорові робить казки.

Приспів.

Але ніч мине, як мара,
заблищать росяні барви,
заховаються музики,
і поснуть мелодій фарби.

Розучи пісню та виконай її. Показуй рухами, ніби граєш на музичних інструментах.

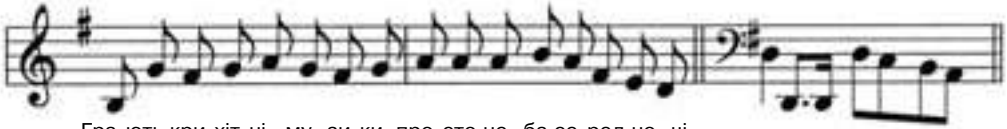
Повільно

1. Сон-це зай-де у ха-тин-ку, мі-сяць сту-лить жов-ті ві-ки. У га-ю тем-но-зе-ле-нім

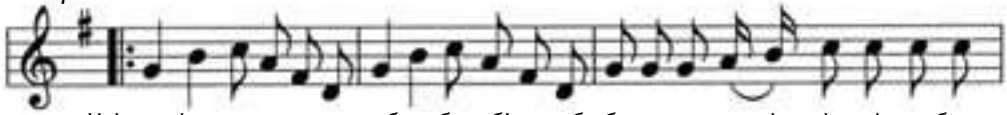

Гра-ють цвір-ку-ни-му-зи-ки. У ві-кон-це сві-тять зо-рі, чу-ю, ві-тер як ше-по-че.

Гра-ють кри-хіт-ні му-зи-ки про-сто не-ба се-ред но-чі.

Приспів:

Цвірк, цвірк, гра-є скрип-ка, бум, бум, б'ють у бу-бон, в о-че-ре-ті мід-ні тру-би,

кла-ве-си-ни та со-піл-ка.

А-ле ніч ми-не, як ма-ра, за-бли-щать ро-ся-ні бар-ви, за-хо-ва-ють-ся му-зи-ки,

Приспів (двічі)

і по-снуть ме-ло-дій фар-би.

Знайди на малюнках зображення згаданих у пісні музичних інструментів. Розподіли їх на ударні, духові, струнні та клавішні.

ОДИН ІНСТРУМЕНТ — ЦЕ БАГАТО ЧИ МАЛО?

Прочитай текст. Дізнайся про жанри кампанелли та каприса на «Сторінках-підказках».

Скільки музичних інструментів створили люди! Чому ж серед цього барвистого розмаїття музиканти часто обирають лише один інструмент?

Один інструмент — це багато чи мало, щоб думка музична жила та звучала, і владним поривом в душі панувала, і мрію будила, і серце стискала?..

«Маестро одного інструмента» — так можна назвати італійського композитора та скрипаля **Нікколо Паганіні**.

Уже майже два століття переказують, як віртуозний музикант дивував слухачів надзвичайною технікою та грав на одній струні, коли порвалися інші...

У творчості Н. Паганіні набули досконалості сольні жанри інструментальної музики. У знаменитих «Каприсах» скрипка сміється і плаче, передаючи всю силу людських почуттів. А у п'єсі «Кампанелла» її звучання «розсипається» барвистим переливчастим дзвоном.

Послухай «Кампанеллу» та «Каприс № 24» Н. Паганіні. Поміркуй, що виражає та зображає музика. Пригадай, що ти знаєш про походження скрипки.

Залежно від кількості виконавців інструментальна музика буває: **сольною** (для одного інструмента у супроводі чи без нього); **ансамблевою** (для невеликого складу виконавців); **оркестровою** (для виконання оркестром).

Прочитай текст. Розглянь схему походження та розвитку струнних інструментів.

Здається, ці інструменти зовсім різні. Проте «пращур» у них один — звичайнісінька тятива мисливського лука, що стала першою у світі струною.

Простеж за схемою, який шлях пройшли струнні інструменти від давньої ліри до роялю.

Попрацюймо разом!

Проведіть музичний експеримент. Відкрийте кришку піаніно чи рояля та подивіться, що відбувається, коли натискаєш клавіші.

Поясни, чому фортепіано називають струнним ударно-клавішним інструментом.

Фридерик Шопен. Прелюдії № 4 і 7

«Душею фортепіано» називають композитора і піаніста **Фридерика Шопена** — засновника класичної музики Польщі. У його творчому доробку представлені різні жанри фортепіанної музики: від невеликих п'єс до масштабних сонат і концертів.

Окрасою творчості Ф. Шопена є *прелюдії* — лаконічні (іноді по 16–20 тактів), але дуже виразні п'єси. У них передано найрізноманітніші почуття людини: радість і задумливість, м'який гумор і глибокий смуток...

У деяких прелюдіях майстерно зображено яскраві сценки з народного життя, не випадково музика таких п'єс просякнута інтонаціями польського фольклору.

Дізнайся про музичний жанр прелюдії на «Сторінках-підказках».

Послухай прелюдії № 4 і № 7 Ф. Шопена. Поміркуй, які художні образи у них створено.

Порівняй засоби музичної виразності двох творів. Яка прелюдія більш співзвучна твоєму настрою?

— — — — — Це цікаво знати! — — — — —

Музичний інструмент **фортепіано** здобув свою назву за спроможність звучати і гучно, і тихо. Винайшов його у 1709 році італійський майстер Бартоломео Крістофорі.

Перші «гучно-тихі» інструменти називали *піано-форте*. Згодом ці два італійські слова поміняли місцями — і виникла сучасна, звична для нас назва.

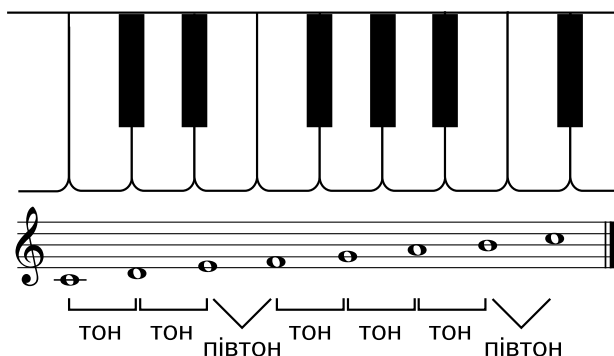
Є два різновиди фортепіано: **піаніно** (з італ. — *маленьке піано*) і **рояль** (з фр. — *королівський*). Вони мають однакову клавіатуру, грають на них також однаково.

Музику, написану для цих інструментів, називають **фортепіанною**.

Розглянь малюнок. Проспівай гаму і знайди у ній тони і півтони. Прочитай вірш-казку.

По клавішах чорних
і клавішах білих
ходили три знаки.
Ті знаки уміли
замінювать клавіші
легко й проворно —
то чорну на білу,
то білу на чорну.

Дієз міг підвищити звук на півтона.
Для ноти він був, як маленька корона,
бо звук враз ставав трохи тонше і вище
й до правого краю рояля поближче.

Бемоль — другий знак — теж поважна персона:
понижити міг кожний звук на півтона.
І ноти слухняно корилися долі —
спускалися вниз за наказом Бемоля.

І тільки *Бекар* не любив щось міняти.
Ходив, наступаючи друзям на п'яти:
«Благаю, у спокої ноти лишіть,
а я поверну все на місце за мить!»

Отак з давнини і донині блукають
вони в чорно-білому нотному краї.

Запам'ятай назви знаків, що вказують на зміну висоти звуків.

Послухай звучання тонів і півтонів на білих і чорних клавішах.

Велику відстань між двома сусідніми звуками звукоряду називають **тон**, а малу — **півтон**.
Кожний тон можна поділити на два півтони. Для цього використовують знаки: **дієз**, **бемоль** і **бекар**.

Послухай пісню. Про що у ній розповідається?
Поміркуй, чого навчає пісня школярів.

НАВЧАЙТЕ МЕНЕ МУЗИКИ

Музика С. Гаврилова, слова Р. Алдоніної,
переклад О. Лобової

1. У піаніно клавiші
і білі є, і чорні є,
а в них живе-ховається
багато різних нот.
Як мама грає пісеньки,
ті клавiші — радісiнькі:
дарують нам
справжнісiнький
пісенний хоровод.

Приспiв:

До-до-сi-ля, сi-сi-ля-соль,
сi-сi-ля-соль, до-до-сi-ля,
мi-мi-фа-мi, мi-мi-ля-мi,
мi-бемоль, ре-до.

2. А я натисну клавiші —
і білії, і чорнії,
і разом, і за чергою,
та кепськo справи йдуть.
Чи клавiші вагаються,
чи піаніно лається —
а пісня не складається,
лише баси гудуть.

Приспiв.

3. Навчайте мене музики,
бо дуже грати хочеться.
І швидко ноти вивчити —
обіцiянка моя.
Тоді до клавiш підйду,
мелодію згадаю ту,
і всiм на свiті доведу,
що вмiю грати я!

Приспiв.

Розучи пісню. Продумай особливості виконання кожного куплету.

Стеж за чiтким і точним виконанням приспiву.
Чи згадується у його тексті звук, якому відповідає чорна клавiша?

Весело

mf

1. У пі-а-ні-но кла-ві-ші і бі-лі є, і чор-ні є, а
в них жи-ве-хо-ва-єть-ся ба-га-то різ-них нот. Як
ма-ма гра-є пі-сень-ки, ті кла-ві-ші — ра-ді-сінь-кі: да-
ру-ють нам справж-ні-сінь-кий пі-сен-ний хо-ро-вод.
Приспів:
До-до-сі-ля, сі-сі-ля-соль, сі-сі-ля-соль, до-до-сі-ля,
мі-мі-фа-мі, мі-мі-ля-мі, мі-бе-моль, ре-до.

— — — — — Це цікаво знати! — — — — —

Білі клавiші фортепіано відповідають основним назвам нот: *до, ре, мі, фа, соль, ля, сі*. А чорні звучать, ніби «проміжні» між білими:

вище за *до*, але нижче за *ре*;

вище за *ре*, але нижче за *мі* тощо.

Для позначення цих «проміжних» звуків використовують спеціальні музичні знаки:

дієз ($\sharp$) — підвищує основний звук;

бемоль ($\flat$) — понижує основний звук;

бекар ($\natural$) — скасовує дію дієза та бемоля.

Ці знаки й «перетворюють» білі клавiші на чорні та навпаки.

до-дієз	ре-бемоль	ре-дієз	мі-бемоль
ДО	РЕ	МІ	

ІНСТРУМЕНТИ — СИМВОЛИ НАРОДІВ

Пригадай народні пісні за малюнками. Які музичні інструменти згадуються у цих творах?

«Два півники»

Українська народна пісня

«Савка та Гришка»

Білоруська народна пісня

«У кожного свій музичний інструмент»

Естонська народна пісня

«Пастух»

Французька народна пісня

Пригадай інші народні пісні, присвячені музичним інструментам. Як ти вважаєш, чому музичні інструменти оспівують у народній творчості?

Прочитай текст. Поміркуй, чому в житті народу завжди є місце для музики.

У житті народу завжди залишалося місце для музики. А символами та оберегами нерідко ставали... музичні інструменти.

У кожного народу є свої улюблені інструменти. В Африці популярні ансамблі і навіть оркестри *барабанщиків*. Російські музики використовують *балалайки* та *гармоні*, дерев'яні *ложки* і глиняні іграшки-*свищики*. Улюблений інструмент шотландців — *волинка*. Оркестри волинщиків гордо крокують вулицями, поширюючи лунки народні мелодії.

Російські народні музичні інструменти

Оркестр волинщиків

Музичними символами України вважають *сопілку* і *трембіту*, *кобзу* та *бандуру*. Популярні в українських музик й інші інструменти слов'янських народів: *скрипка*, *цимбали*, *бубон*, *басоля* та ін. А ще — створені з побутових речей дивовижні «музичні» прилади: *пилка*, *коса*, *рубель* і *качалка*, *склянки*, *відра* та ін.

Завдяки такому розмаїттю народна музика набуває неповторного національного колориту.

Назви музичні інструменти різних народів. Скажи, які інструменти є музичними символами України. Що тобі про них відомо?

Прочитай текст. За його допомогою уяви виражальні та зображальні можливості сопілки і трембіти.

Ця сопілочка — ніжне, казкове,
чарівне очерéтяне диво,
що під подувом вітру раптово
в давнину заспівала грайливо.

Ой сопілко, із чим порівняти
твою пісню просту і чарівну?
Вона може злетіти крилато
і до зір недосяжних полинуть.

В її співі є шепіт колосся,
шум рясної травневої зливи...
Мабуть, справді на славу вдалося
чарівне очерéтяне диво.

Сопілка — улюблений інструмент українських музик. З давніх часів жодне народне свято не обходилося без її веселого й задумливого, запального та журливого співу.

А виникла сопілка багато тисячоліть тому зі... звичайного очеретяного стебла. Саме воно є пращуром усіх духових інструментів: дерев'яних (флейти, кларнета, гобоя) і металевих (сурми, туби, валторни).

Від стародавньої сопілки походить також уславлений український інструмент **трембіта**, яку ще називають карпатським рогом. Лункі «голоси» пастуших трембіт линуть на кілька кілометрів, гулкою луною озиваючись у горах.

Зазвичай ці «співучі труби» дуже великі, нерідко понад два метри завдовжки. Проте ці велетенські інструменти є дуже легкими, тому що традиційно трембіти виготовляють з тонкої деревної кори.

Послухай звучання сопілки та трембіти. Поясни, чому ці інструменти називають духовими.

Спробуй пограти на сопілці або покажи рухами, як грають на цьому інструменті.

Георгій Майборода. «Гуцульська рапсодія»
(фрагмент)

Звучання українських інструментів передав у творі «Гуцульська рапсодія» композитор з Полтавщини **Георгій Майборода**. Цю музику написано для симфонічного оркестру, але вже у вступі слухачі чують звучання... трембіти. Її «голос» зображають дерев'яні духові інструменти.

А ще у рапсодії звучать справжні народні мелодії, наприклад, заспів пісні «Верховино, світку ти наш». Його музика ллється плавно, широко та повільно.

Послухай фрагмент рапсодії. Які картини «намалювала» тобі музика? Простеж за її тембровим і темповим розвитком.

Поміркуй, чому композитор використав мелодію народної пісні та зобразив звучання трембіти.

Трембітарі. Фото

Словничок

Рапсодія — музичний твір, що складається з кількох епізодів і часто містить справжні народні теми. Жанр рапсодії популярний в інструментальній музиці.

Послухай і розучи пісню. Порівняй її звучання з фрагментом «Гуцульської рапсодії» Г. Майбороди.

ВЕРХОВИНО, СВІТКУ ТИ НАШ

Українська народна пісня

Долина річки
Черемош

1. Верховино, світку ти наш.
Ген, як у тебе тут мило!
Як ігри вод, плине тут час,
свобідно, шумно, весело...

Приспів:

Ой немає краю, краю
на ту Верховину!
Коби мені тут побути
хоч одну годину!

} Двічі

2. Гей, що ми там Поділля-край!
Нам полонина — Поділля,
а бори — степ, ялиця — май,
а голос звіра — весілля!

Приспів:

Черемоше, Черемоше,
бистра твоя вода!
Дівчинонька з Верховини,
гарна твоя врода.

} Двічі

Поміркуй, чим особлива побудова пісні.

Визнач, чим відрізняється музична мова заспівів та приспівів. Яка частина твору нагадує коломийку?

Повільно

1. Вер-хо-ви-но, світ-ку ти наш. Ген, як у те-бе тут ми-
-ло! Як іг-ри вод, пли-не тут час, сво-бід-но, шум-но, ве-се-

Швидко

-ло... Ой не-ма-є кра-ю, кра-ю на ту Вер-хо-ви-ну!

Ко-би ме-ні тут по-бу-ти хоч од-ну го-ди-ну!

Ой не-ма-є кра-ю, кра-ю на ту Вер-хо-ви-ну!

Ко-би ме-ні тут по-бу-ти хоч од-ну го-ди-ну!

Прочитай текст. Як на твою думку, чому польський народ вшановує цю старовинну легенду?

У польського народу є свій музичний символ, про який розповідає стародавня легенда.

На сторожовій вежі старого Кракова стояв вартовий. І одного разу побачив: ворог наближається до міста! Підняв вартовий сурму — і залунав сигнал тривоги. Але ворожа стріла влучила у серце воїна, і сигнал раптово обірвався...

Про мужнього сурмача щодня нагадують радіопозивні Кракова: бойовий сигнал сурми, що обривається на останній ноті. Ця сама мелодія звучить щогодини з північної вежі Маріанського костьолу...

Маріанський
костьол,
м. Краків (Польща)

Послухай радіопозивні Кракова.

Дізнайся щось цікаве з історії музичних інструментів та склади розповідь про один з них.

СТЕЖИНАМИ ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ЖАНРІВ

Розглянь портрети композиторів. Пригадай за схемою, які твори належать кожному з них.

РАПСОДІЯ

ІНСТРУМЕНТАЛЬНА
МУЗИКА

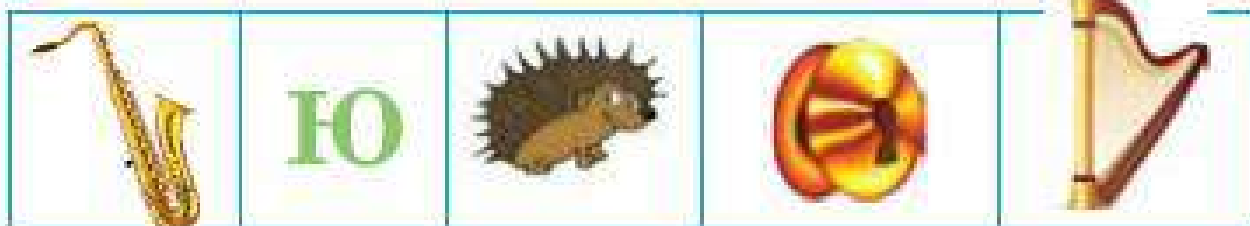
КОНЦЕРТ

П'ЄСИ
(ПРЕЛЮДІЯ, КАПРИЧІО, КАПРИС)

Розкажи про ці інструментальні жанри.
Які з них призначені для солістів, а які можуть
виконуватися ансамблем чи оркестром?

Розгадай ребус і дізнайся назву музичного жанру,
що може виконуватися різними складами.

Дізнайся про жанр сюїти на «Сторінках-під-казках».

Клод Дебюссі. «Маленький пастух», «Ляльковий кек-уок» (з сюїти «Дитячий куточок»)

Понад століття тому французький композитор **Клод Дебюссі** написав сюїту «Дитячий куточок», яку присвятив своїй доньці Еммі.

У цьому творі шість п'єс, що відображають дитячі захоплення, улюблені іграшки й розваги: заняття на фортепіано та спостереження за танцем сніжинок, коліскову слону й серенаду ляльці...

П'єса «Маленький пастух» — це музичний портрет пастушка, що награв свій мелодійний наспів. А у п'єсі «Ляльковий кек-уок» (з англ. — «похід за пирогом») передано веселий танець ляльки.

Послухай п'єси К. Дебюссі. Визнач, у виконанні якого інструмента вони звучать.

Порівняй художні образи п'єс та їхню музичну мову: мелодії, ритми, темпи, динаміку тощо.

Це цікаво знати!

Сюїта — старовинний жанр інструментальної музики. 400 років тому вона складалася лише з 4-х танцювальних п'єс. Згодом виникли великі сюїти, поєднані програмним задумом і назвою: «Картинки з виставки» М. Мусоргського, «Дитячий куточок» К. Дебюссі, «Карнавал тварин» К. Сен-Санса тощо.

Каміль Сен-Санс. «Карнавал тварин»

Сюїту «Карнавал тварин» написав французький композитор **Каміль Сен-Санс**. У цьому творі 14 п'єс: «Королівський марш левів», «Кури та півні», «Черепахи», «Слони», «Кенгуру», «Акваріум», «Зозуля в гущавині лісу», «Лебідь» та інші. Тож не дивно, що сам автор називав твір «великою зоологічною фантазією».

Композитор задумав сюїту для виконання камерним ансамблем, до складу якого входять 2 роялі, флейта, кларнет, ксилофон і струнний квінтет. Згодом частини сюїти стали виконувати на різних інструментах і навіть оркестром.

У Київському театрі опери і балету для дітей та юнацтва на музику К. Сен-Санса поставлено балет. Прем'єра відбулася під час гастролей у Великій Британії в 2007 році, майже через 120 років після написання сюїти.

Сцена з балету «Карнавал тварин»

Обери п'єси із сюїти «Карнавал тварин». Спробуй уявити, яка музика відповідатиме їхнім назвам. Послухай обрані музичні твори. Чи справдилися твої очікування?

Розглянь малюнки інструментів, які К. Сен-Санс використав для сюїти «Карнавал тварин».

Визнач, які інструменти відіграють провідну роль у звучанні прослуханих п'єс сюїти.
З'ясуй, що таке струнний квінтет.

Квінтет (від лат. — п'ятий) — вокальний або інструментальний ансамбль з п'яти виконавців.

Також квінтетом називають музичний твір для п'яти виконавців. Подібно до цього визначають інші жанри, названі за кількістю виконавців: *дует*, *тріо*, *квартет*.

Струнний квінтет — ансамбль з п'яти виконавців на струнних смичкових інструментах (скрипках, альтях, віолончелі, контрабасі) або музичний твір для такого складу.

Послухай і розучи пісню. Уяви розказану в ній історію.

ХОР НАШОГО ЯНА

Естонська народна пісня,
український текст О. Торгалова

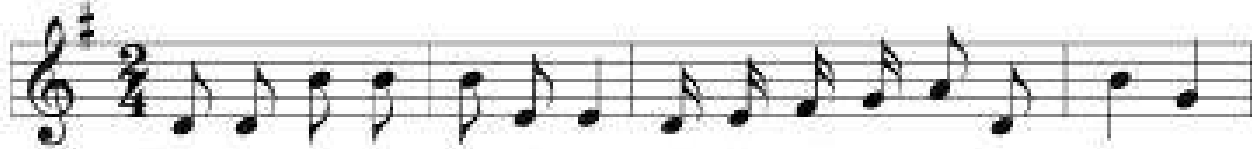

1. Бродить хуга тут і там,
рік Новий настане скоро.
Та зітхає сумно Ян:
«Що за Новий рік без хору?
Ох-ох-ох! Ох-ох-ох!
Що за Новий рік без хору?» } Двічі
2. Сумувати не любив,
Ян усе обдумав трішки,
і солістів заманив
він підсмаженою ніжкою:
Так-так-так. Так-так-так.
Він підсмаженою ніжкою. } Двічі
3. То не лютий вітровий,
то не хуга вие дико —
це співає хор новий —
пес Барбос і кіт Мурлика.
Ау-ау, мяу-мяу!
Пес Барбос і кіт Мурлика. } Двічі
4. Не про те зітхає Ян,
що співає хор не чисто, —
всі з ялинки, ай-яй-яй,
з'їли пряники солісти.
Ай-яй-яй. Ай-яй-яй.
З'їли пряники солісти. } Двічі

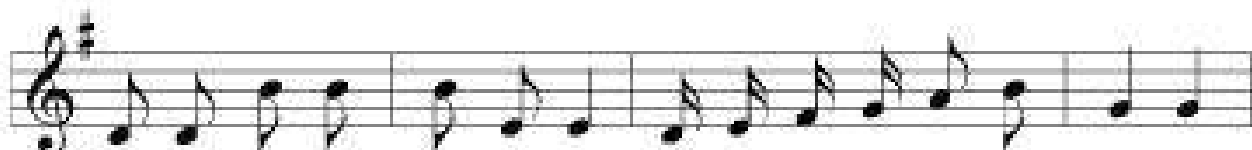
Продумай виконавський розвиток пісні: як заспівати її з солістом, хором та ансамблем дитячих інструментів. Виконай пісню разом з друзями.

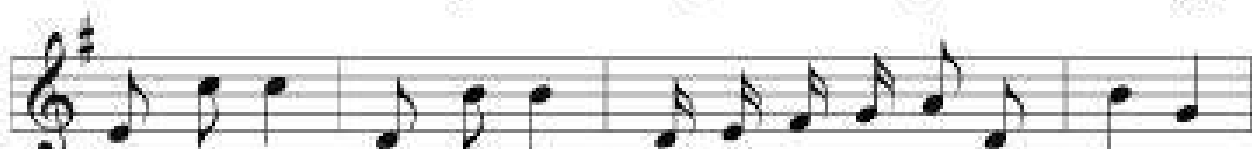
Швидко

1. Бро-дить ху- га тут і там, рік Но-вий на-ста- не ско- ро.

Та зі- тха- є сум-но Ян: «Що за Но-вий рік без хо- ру?»

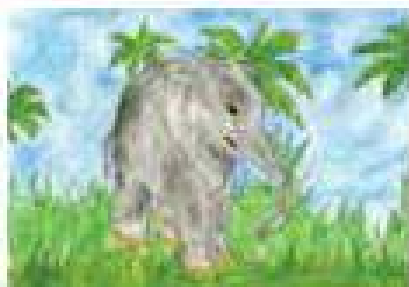
Ох- ох- ох! Ох- ох- ох! Що за Но -вий рік без хо- ру?»

Ох- ох- ох! Ох- ох- ох! Що за Но -вий рік без хо- ру?»

Розглянь малюнки, які виконав до частин своєї «Карнавал тварин» школяр Михайло Козулін.

Поміркуй, яку сюїту хочеш написати ти.
Придумай назву свого уявного твору.
Відобрази зміст його частин у малюнках.

ЗА НАКАЗОМ ЧАРІВНОЇ ПАЛИЧКИ

Прочитай вірш. Поміркуй, про який виконавський колектив ідеться.

Дзвоник пролунав.
М'яко, крадькома
у концертний зал
входить напівтьма.

Тиша огорта
ложі і партер
і на сцену всі
дивляться тепер.

Недарма затих
зал в один момент:
захопив усіх
«диво-інструмент».

Паличка злетить,
тишу віджене,
музикою вмить
простір розітне.

В ній — журчання арф,
флейт політ легкий,
грім лунких литавр,
скрипок спів м'який...

...Звуків течія
не спиняє плин.
Вміє так співать
тільки він один.

Який вид оркестру описано у вірші: духовий, струнний, симфонічний, народних інструментів? Чому його названо *диво-інструментом*? Подумай, від якого слова походить назва симфонічного оркестру.

Симфонічний оркестр здобув назву від слова **симфонія** (з грец. — *співзвуччя*), яким позначається найскладніший жанр інструментальної музики. Зазвичай цей великий концертний твір складається з 4 частин:

1 частина – енергійна, напружена

2 частина – повільна, спокійна

3 частина – жвава, танцювальна

4 частина – яскравий фінал

Йозеф Гайдн. Симфонії «Годинник», «Сюрприз» (фрагменти)

Засновником жанру симфонії є австрійський композитор **Йозеф Гайдн**, який жив понад 200 років тому.

Композитор створив 104 симфонії. Багато з них мають програмні назви та відповідний зміст. Так, у симфонії «Годинник» передано чітке й ритмічне цокання годинникового механізму.

Іноді на слухачів симфоній Й. Гайдна чекали кумедні несподіванки. Наприклад, один із своїх творів композитор написав спеціально для «шанувальників» музики, які приходили на концерт... просто поспати. Тільки-но поважні пани починали дрімати під лагідний плин мелодії — роздавався лункий удар литавр. І так — кілька разів. Цей твір Й. Гайдна так і назвали: «Симфонія з ударом литавр» або «Сюрприз».

Послухай фрагменти симфоній Й. Гайдна. Поділися своїми враженнями.

Поміркуй, які музичні інструменти звучать у творах найбільш яскраво. Пригадай, які ще інструменти входять до складу симфонічного оркестру.

Це цікаво знати!

Литаври часто називають казанками. І справді, цей різновид барабана нагадує великі мідні чаші.

Грають на литаврах дерев'яними молоточками, а завдяки спеціальним педалям музикант може змінювати висоту звучання інструмента.

Отже, литаври є єдиним барабаном, із якого можна видобувати звуки певної висоти. Тому в оркестрі зазвичай використовують кілька литавр.

Розглянь схему розташування інструментів симфонічного оркестру.

Подумай, чому інструменти оркестру розміщені не довільно, а групами. Чому кожний інструмент (і музикант) має чітко визначене місце на сцені?

Симфонічний оркестр — найбільший і найрізноманітніший за складом. До нього входять понад 100 виконавців: 60–70 з них грають на струнних інструментах, 16–17 — на дерев'яних духових, 10–17 музикантів — на мідних духових, 3 (а іноді й більше) — на ударних інструментах.

Прочитай казку. Намагайся передати голосом особливості звучання різних музичних інструментів.

ХТО В ОРКЕСТРІ ГОЛОВНИЙ

Сталося це одного ранку, коли у вікно репетиційної зали зазирнуло сонечко. Теплий промінець поволі спустився з підвіконня і легенько торкнувся гладенького боку контрабаса.

— Уф, — сказав контрабас, — як мене сонечко гріє! Звісно, я в оркестрі головний: басы — всьому основа!

— Чого це? — прорипів тромбон. — Я головніший. У мене голос гучний і пронизливий! Його всі чують!

— А в мене — найвищий! — озвалася флейта. — Може, я головна?

— До чого тут висота? — обурилися скрипки. — Головне — тембр. Ми — найспівучіші, отже й головні.

— А я!.. А ми!.. — загомоніли інші інструменти...

І тільки старенька потерта партитура мовчала. Вона пригадала вправні диригентські руки та подумала, що напевно знає, хто в оркестрі головний.

Доповни зміст казки висловлюваннями інших музичних інструментів.

Поміркуй, хто головний в оркестрі. Чому?

Це цікаво знати!

Злагодженисть оркестрового звучання забезпечує **диригент**. Ця професія з'явилася у XIX столітті, а раніше оркестром зазвичай керував композитор.

Спочатку диригенти розташовувалися у середині оркестру, обличчям до публіки, а замість диригентської палички використовували скрипковий смичок. Згодом встановилася традиція ставати обличчям до оркестру, щоб музиканти могли бачити очі та руки диригента.

Послухай пісню сумського композитора Євгена Карпенка.

Про яких «зелених їжачків» ідеться?

ЇЖАЧКИ ЗЕЛЕНІ

Музика Є. Карпенка, слова В. Степанова
Переклад О. Лобової

1. Сніг легкий кружляє, замітає путь,
їжачки зелені вулицями йдуть.
У містах і селах, в парках, у ріки,
по хатках-оселях ходять їжачки.

Приспів:

Не бажають їжачки
повертатись в ліс,
а один з них залюбки
йде у наш під'їзд.
Чути кроки — і за мить
пролуна дзвінок:
на порозі в нас стоїть
татко-їжачок.

2. Світлофор червоним оком подививсь,
їжачкам відомо: зачекай, спинись!
Постовий з повагою дивиться їм вслід:
їжачки, а знають, як ходити слід!

Приспів.

3. Лагідно й привітно кожний з їжачків
обіймає міцно маму й малюків.
Сніг легкий кружляє, заметає путь,
їжачки-ялинки по домівках йдуть.

Приспів.

Обери зручну для тебе партію та розучи пісню.
Виконай її з оплесками на сильну долю.

Помірно швидко

Сніг лег-кий круж-ля-є, за-мі-та-є путь, І-жа-чок зе-ле-ні ву-ли-ця-ми йдуть.

У мі-тах і се-лах, по-бли-зу рі-ки, по хат-ках а-се-лах хо-дять І-жа-чки.

Не ба-жа-ють І-жа-чки по-вер-та-тись в ліс, а о-дин з них за-люб-ки йде у наш під'-їзд.

Чу-ти кро-ки — і за мить про-лу-на дві-нок: на по-ро-зі в нас сто-їть та-то-ї-жа-чок.

на по-ро-зі в нас сто-їть та-то-ї-жа-чок.

Попрацюймо разом!

Об'єднайтеся у три групи та оберіть завдання до пісні «Іжачки зелені»:

оберіть диригента
і заспівайте пісню
хором з ритмічним
супроводом

придумайте
власне
продовження
пісні

створіть
танцювальну
композицію за
змістом пісні

КАЗКОВИЙ СВІТ БАЛЕТУ

Розглянь фото. Чи знаєш ти, який музично-театральний жанр на ньому представлено?

Пригадай, що ти знаєш про балет, його творців і виконавців.

Поміркуй, які види мистецтв поєднуються у балеті.

Словничок

Балет (з фр. — *танець*) — музично-театральна вистава, де зміст, думки та почуття дійових осіб розкриваються засобами музики і хореографії.

Постановника балетної вистави називають *балетмейстером*, а виконавців балету — *балеринами й танцівниками*.

Прочитай текст. Розподіли подану інформацію на відомому тобі та нову.

Днем народження балету вважається 5 жовтня 1581 року. Тоді у Парижі було вперше показано виставу з танцями, що започаткувала народження балетного жанру.

Побудова балетної вистави подібна до оперної. Як і опера, кожний балет має певний сюжет (*лібрето*) і розпочинається *увертюрою*. Зазвичай вистава складається з кількох дій (*актів*), а ті — з танцювальних *номерів*.

Основою балету є музика і хореографія. Зазвичай у балеті панує *класичний* танець, який може поєднуватися з елементами *бальних*, народних, сучасних та інших видів танців.

Основні балетні номери походять з класичного танцю і мають французькі назви:

- *варіації* — невеликий сольний танець;
- *па-де-де* — танець удвох;
- *па-де-труа* — танець утрьох;
- *па-де-катр* — танець учотирьох.

Варіації

Па-де-де

Па-де-труа

Па-де-катр

Масові танці у виставі виконує *кордебалет* — велика група балерин і танцівників.

Поміркуй, чим подібні оперна та балетна вистави. Чим різняться? Назви балетні номери.

Пригадай відомі тобі фрагменти з балетів.

Арам Хачатурян. «Адажіо» (з балету «Гаяне»)
Петро Чайковський. «Танець Феї Драже» (з балету
 «Лускунчик»)

Назви деяких балетних номерів походять від італійських позначень темпу. Наприклад, повільний ліричний танець у балеті називається **адажіо** (з італ. — *тихо, спокійно, повільно*). Таку ж назву може мати окрема п'єса або частина музичного твору.

Прекрасне адажіо написав майже 100 років тому вірменський композитор **Арам Хачатурян**. Ця музика звучить у балеті «Гаяне», а також увійшла до «Дитячого альбому» композитора.

Іноколи балетні номери називають за іменами персонажів. Наприклад, **Петро Чайковський** увів до свого балету «Лускунчик» «Танець Феї Драже» — казкової чарівниці маленьких цукерок.

Для створення образу феї російський композитор використав інструмент челесту.

Сцена з балету «Гаяне»

Сцена з балету «Лускунчик»

Послухай музику «Адажіо» і «Танцю Феї Драже». Опиши, які художні образи створила музика. Порівняй музичну мову балетних номерів.

Прочитай текст. Пригадай інші цікаві відомості про ударні інструменти.

Музичний інструмент **челеста** (з італ. — *небесний*) зовні нагадує невелике піаніно, проте в середині у неї металеві пластини. Маленькі молоточки ударяють по пластинках і видобувають ніжні, прозорі звуки, схожі на дзеленчання скляних дзвіночків.

На театральну сцену челеста вперше потрапила у балеті «Лускунчик» П. Чайковського. Зачарований «небесним» звучанням інструмента, композитор привіз челесту з Парижа.

Челеста належить до ударних інструментів. Це найдавніша інструментальна група: барабан був винайдений ще первісною людиною, а тарілкам уже понад 4 тисячі років.

У сучасній музиці використовують найрізноманітніші ударні інструменти: бубонці та тріскачки, дзвони, ксилофони, литаври, маракаси, іспанські кастаньєти... Електричний інструмент шумофон імітує шум прибою, брязкіт металу, звуки пострілів, гудіння вітру, машин тощо. Багаті зображальні можливості має синтезатор.

Композитори створюють музику для виконання на ложках, пилці, ланцюзі, порожній каністрі і навіть на друкарській машинці!

Розглянь малюнки саморобних інструментів.
Придумай і створи власні ударні інструменти.

О. Ревуцька. Коляда

Обряд колядування виник у стародавні часи. Він був пов'язаний з днем зимового сонцестояння, яке українці відзначали 25 грудня й називали святом Коляди. Віншувальники ходили від хати до хати із зображенням сонця та співали колядки — величальні пісні про сонце, місяць і зорі.

Згодом традиції колядування було перенесено на свято Різдва Христового (7 січня за новим стилем). Тоді виникли колядки відповідного змісту: про народження та життя Христа. Виконання цих пісень супроводжувалося відповідними рухами і танцями.

Різдво здавна вважалося родинним святом українського народу. Увечері вся сім'я збиралася разом, а хлопці-колядники відвідували господарів з побажаннями щастя, здоров'я, щедрого приплоду та врожаю.

Послухай українські колядки. Поміркуй, чим схожі усі ці пісні.

Порівняй характер і настрій колядок та картини «Коляда» сучасної художниці Олени Ревуцької. Подумай, які ще обрядові пісні зимових свят ти знаєш. Наведи приклади таких пісень.

Послухай пісню. Поміркуй, до яких календарно-обрядових пісень вона належить.

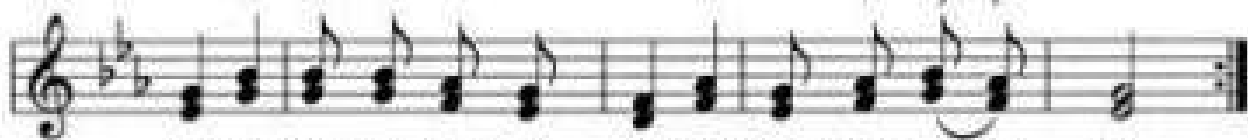
СТАРИЙ РІК МИНАЄ

Співуче

Українська народна пісня

1. Ста-рий рік ми- на- є, ста- рий рік ми-на-є.

Но-вий на- сту-па- є. Но-вий на- сту- па- є.

2. А він буде кращим,
а він буде кращим,
принесе нам щастя,
принесе нам щастя.
3. І миру на світі,
і миру на світі,
здоров'я всім дітям,
здоров'я всім дітям!

Вибери зручну для співу партію.

Розучи пісню та виконай її щиро і святково.

Привітай своїх рідних із зимовими святами подарунком на вибір:

колядками
і щедрівками

саморобною
листівкою

танцювальною
композицією

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1.

Пригадай за малюнками основні групи музичних інструментів. Наведи приклади.

2.

Назви улюблені інструменти українського народу. Скажи, які з них можуть входити до складу трієстої музики.

3.

Пригадай, що тобі відомо про інструментальну музику. Вибери з переліку її основні жанри:

пісня, романс, п'еса, прелюдія, рапсодія, каприс, симфонія, кантата, концерт, ораторія, опера, балет

4.

Розглянь портрети композиторів. Хто з них присвятив свою творчість фортепіано, а хто — скрипці?

Антоніо Вівальді

Нікколо Паганіні

Фридерик Шопен

5.

Назви музичні твори згаданих композиторів і дай визначення відповідних музичних жанрів: *прелюдія, каприс, концерт*.

6.

Назви музичні жанри, що можуть виконуватися ансамблем. Пригадай, як називаються твори для виконання у таких складах:

7.

Розкажи про сюїти «Дитячий куточок» і «Карнавал тварин». Розподіли між сюїтами ці п'єси:

«Черепахи», «Слон», «Колискова слону», «Маленький пастух», «Кури та півні», «Ляльковий кек-уок», «Кенгуру», «Акваріум»

8.

Розкажи про жанр симфонії. Вибери з переліку симфонічні твори, опиши свої враження від них.

Йозеф
Гайдн.

«Годинник»,
«Сюрприз»

Георгій
Майборода.

«Гуцульська
рапсодія»

Антоніо
Вівальді.

«Пори
року»

Петро
Чайковський.

«Танець Феї
Драже»

9.

Пригадай, що таке балет. Порівняй, чим схожі та чим різняться балетна та оперна вистави.

10.

Пригадай пісні за малюнками. Яким святкам присвячено ці твори?

Виконай зимові пісні у ритмічному супроводі.

МИСТЕЦТВО БЕЗ МЕЖ І КОРДОНІВ

МУЗИКА — ЦЕ НАЙВИРАЗНІША МОВА

Прочитай текст. Розглянь схему. Чи погоджуєшся ти з тим, що музика — це найвиразніша мова?

Музика — це найвиразніша мова.
Музика може без жодного слова
людям про радість і сум розказати,
вміє картину без фарб малювати,
в світі усьому знайде слухача
без словника і перекладача...

Музика вважається найбільш емоційним і виразним мистецтвом. А чи знаєш ти, завдяки чому?

Провідним засобом музичної виразності є **мелодія** — головний елемент музичної мови. Велике значення мають й інші засоби:

Метроритм —
узгодженість звуків
за тривалістю

Динаміка —
гучність звучання

Штрих —
спосіб виконання
музики

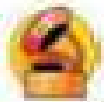
Лад —
узгодженість звуків
за висотою

Тембр —
забарвлення
звучання

Темп —
швидкість
виконання музики

Ці засоби дають змогу відтворювати у музичних образах усе розмаїття навколишнього світу і людського життя.

Пригадай, що може зображати і виражати музика.

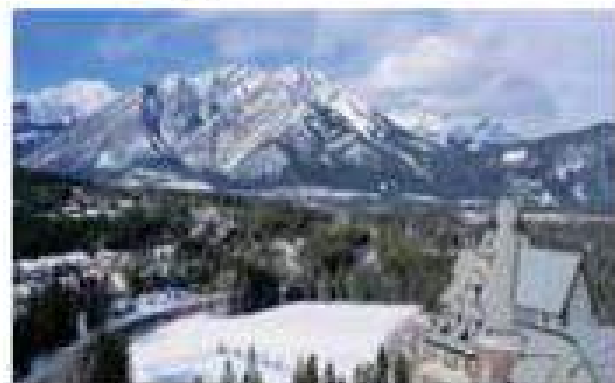
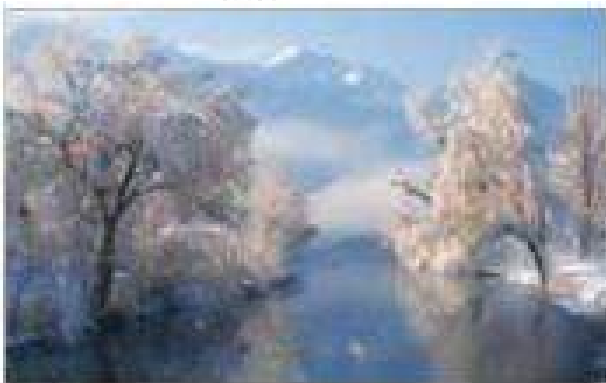
Ян Сібеліус. Симфонічна поема «Фінляндія»

Мовою звуків розповів про свою батьківщину **Ян Сібеліус** — засновник класичної музики Фінляндії. У його творах майстерно зображено сувору красу та історію цієї північної країни. А ще у музиці Я. Сібеліуса щедро звучать інтонації старовинних наспівів фінського народу.

Рідному краю композитор присвятив симфонічну поему «Фінляндія» — великий оркестровий твір з програмним змістом. Цю музику було написано понад 100 років тому для театральної вистави, але згодом вона набула популярності як самостійний твір.

Мелодія симфонічної поеми Я. Сібеліуса стала національним музичним символом Фінляндії.

Фінляндія. Фото

Послухай фрагмент симфонічної поеми.
Подумай, чи зрозуміла тобі музика фінського композитора. Які картини вона тобі «намалювала»?
Поміркуй, чим особлива музична мова твору.
Розкажи про основні засоби її виразності.

Словничок

Музична поема — лірична п'єса або великий вокальний чи симфонічний твір з програмним змістом. Жанр поеми прийшов у музику з літератури.

Розглянь репродукцію картини «Щедрий вечір» художника з Тернопільщини Михайла Мороза.

М. Мороз. Щедрий вечір

Пригадай, що тобі відомо про святкування Щедрого вечора.

Які обрядові пісні відповідають цьому святу?

Це цікаво знати!

Напередодні Старого Нового року (13 січня) відзначається свято Меланки, яка, за повір'ям, сповіщає господарів про наступні урочистості. Святкова кутя на Меланку щедро заправлена, тому цей вечір називають Щедрим. На відміну від Різдва, це свято не є суто родинним, і люди ходять одне до одного в гості.

За народною традицією, на Щедрий вечір співають щедрівки. Віншувальники вітають родини з Новим роком, зичать добробуту, злагоди, багатого врожаю. Господарі обдаровують їх пиріжками, млинцями та іншими ласощами.

Прочитай вірш. Про яке свято у ньому йдеться?
Пригадай, які обрядові пісні співають о цій порі.

Щедрий вечір, добрий вечір
одягнув пільму на плечі.
Назбирав на видноколі
осяйних зірок доволі...

Щедро вечір сипав зорі
на простори неозорі,
щоб родилася пшениця,
і овес, і вся пашниця.

Краєм линула святкова
ця щедрівка вечорова
для дорослих та малечі:
— Щедрий вечір!
Добрий вечір!

Леся Вознюк

Послухай українські народні щедрівки. Розкажи, який настрій передають і викликають ці пісні. Яка їх музична мова? Наведи власні приклади щедрівок, наспівай їхні мелодії.

Поміркуй, якими засобами передано атмосферу Щедрого вечора у творах різних видів мистецтва:

*у вірші
«Щедрий вечір»*

*в українських
піснях-щедрівках*

*на картині
«Щедрий вечір»*

Подумай, мова якого мистецтва є найбільш зрозумілою для тебе.

Послухай пісню. Поміркуй, на яку обрядову пісню вона схожа.

Порівняй зміст і настрій пісні та картини «Щедрий вечір» полтавської художниці Тетяни Кобзар.

НОВОРІЧНА ПІСЕНЬКА

Музика і слова Л. Ященка

Т. Кобзар. Щедрий вечір

1. В щасливу пору,
в ясну годину
весела наша
зійшлась родина.
2. Хай наше свято
дзвенить піснями,
бо вже Новий рік —
ось тут між нами.
3. Нехай нас, друзі,
у Новім році
стрічає радість
на кожному кроці.
4. Щоби збувались
наші надії,
мудрі бажання
і світлі мрії.
5. На ріднім полі
сійся, родися,
жито, пшениця,
всяка пашниця.
6. І колосися,
народно ниво,
хай буде щедрим
українське жниво!

Розглянь нотний запис пісні. На скільки голосів слід її виконувати?

Обери собі зручну для співу партію та розучи її.
Виконай пісню разом із друзями.

Радісно

В ща- сли- ву по- ру, в яс- ну го- ди- ну
ве- се- ла на- ша зі- йшлаєь ро- ди- на.

Попрацюймо разом!

Пригадайте пісні зимових свят за малюнками.
Розподіліть їх на народні та композиторські, на
колядки і щедрівки.

«Щедрик»

«Вітаємо з Різдвом»

«Ой, щедрівко»

«Іжачки зелені»

«Старий рік минає»

Виконай пісні зимових свят у ритмічному супроводі.
Порівняй образи цих пісень та використаних на
уроці віршів і репродукцій.

ФОЛЬКЛОР І КОМПОЗИТОР

Прочитай текст. Поміркуй, чому його проілюстровано репродукцією картини «Музика» львівської художниці Наталі Курій-Максимів.

Н. Курій-Максимів.
Музика

Фольклор... Чи знаєш ти, що означає це таємниче слово?

Фольклором (з англ. фольк — народ і лор — наука, учення) називають різні жанри народної творчості: казки й легенди, пісні і танці, загадки, приказки та примовки...

До **музичного фольклору** належить вокальна, інструментальна та музично-танцювальна творчість народу: пісні й поспівки, танці, інструментальна музика у виконанні окремих народних інструментів і ансамблів бандуристів, сопілкарів, троїстих музик...

У кожного народу — свій особливий, неповторний фольклор, який вивчає **музична фольклористика** — наука про народну музичну творчість.

Музичний фольклор — багатюще джерело творчості композиторів. Вони часто використовують і відроджують народні мелодії у своїх музичних творах: хорових обробках, п'єсах, рапсодіях, операх, симфоніях, концертах...

Скажи, які твори належить до музичного фольклору.

Подумай, чому композитори використовують музичний фольклор у своїй музиці. Чи можеш ти навести приклади таких «запозичень»?

Розглянь зображення. Пригадай музичні твори.
Розподіли їх на фольклорні та композиторські.

«Щедрик»
Українська
народна пісня

«Гопак»
Український
народний танець

Георгій
Майборода.
«Гуцульська
рапсодія»

Михайло
Глінка.
«Руслан
і Людмила»

Модест
Мусоргський.
«Сорочинський
ярмарок»

Микола
Леонтович.
Хор
«Щедрик»

«Верховино, світку ти наш»
Українська
народна пісня

«Лезгинка»
Дагестанський
народний танець

Добери до кожного професійного твору відповідне фольклорне джерело.

Послухай російську народну пісню. Опиши характер і музичну мову цього фольклорного твору.

У ПОЛІ БЕРЕЗА СТОЯЛА

Російська народна пісня

1. У полі береза стояла,
кучерява, лагідна стояла.
Люлі, люлі, стояла,
люлі, люлі, стояла...
2. Зріжу я з берези три пруточки
та зроблю три пищики-гудочки.
Люлі, люлі, три гудочки,
люлі, люлі, три гудочки.
3. Ще зроблю четверту — балалайку,
ще зроблю четверту — балалайку.
Люлі, люлі, балалайку,
люлі, люлі, балалайку.
4. Стану я на інструментах грати,
добрий люд навколо потішати.
Люлі, люлі, потішати,
люлі, люлі, потішати.

Розучи пісню за нотним записом.

Поміркуй, чи можна використати її мелодію у професійній музиці. Уяви, в якому музичному жанрі вона може зазвучати.

У по-лі бе-ре-за сто-я-ла, ку-че-ря-ва, ла-гід-на сто-я-ла.

Лю-лі, лю-лі, сто-я-ла, лю-лі, лю-лі, сто-я-ла...

Попрацюймо разом!

Проспівайте пісню «У полі береза стояла» канонно на 2 голоси, з танцювальними рухами, як на картині російського художника Михайла Боскіна «Хоровод».

М. Боскін. «Хоровод»

Петро Чайковський. Четверта симфонія (Фінал)

Мелодію пісні «У полі береза стояла» майстерно використав російський композитор **Петро Чайковський** у Фіналі своєї Четвертої симфонії.

Майбутній музикант народився майже 200 років тому в родині інженера. У будинку Чайковських постійно звучала музика: батько грав на флейті, мати співала... З раннього дитинства хлопчик захопився народними піснями. Тож не дивно, що у музику П. Чайковського часто вплітаються фольклорні наспіви.

Послухай фрагмент фіналу симфонії.

Познач піднятою рукою, коли почуєш мелодію пісні «У полі береза стояла». Як вона звучить у виконанні симфонічного оркестру?

Послухай пісню. Поміркуй, чи відчувається в її мелодії та словах вплив прикарпатського фольклору.

ДУДАРИКИ

Музика С. Ткачука, слова В. Михайлищука

1. Там, де гори, де Карпати,
сонечко стрічають,
там маленькі дударики
на сопілках грають. } Двічі

Приспів:

Ду-да, ду-да, дударики
сонечко стрічають,
ду-да, ду-да, дударики
на сопілках грають.

2. Зацвітають полонини
любо бриндушками,
витинають дударики,
веселкові гами. } Двічі

Приспів.

3. Ллється музика чарівна
крізь ялиць фіранки,
виспівують дударики
веселі веснянки. } Двічі

Приспів.

Дізнайся про значення невідомих тобі слів із «Фольклорного словничка» на с. 91.

Розучи пісню. Виконай її з оплесками на сильну долю, ритмічним супроводом або танцювальними рухами.

Весело

1. Там, де го-ри, де Кар-па-ти, со-неч-
ко стрі-ча-ють, там мв-лень-кі ду-да-
-ри-ки на со-піл-ках гра-ють. Там ма-
лень-кі ду-да-ри-ки на со-піл-ках гра-
ють. *Приспів:* Ду-да, ду-да, ду-да-ри-ки со-неч-
ко стрі-ча-ють, ду-да, ду-да, ду-да-
-ри-ки на со-піл-ках гра-ють. // гра-ють.

«Фольклорний словничок»

Бриндушки — поширена на Прикарпатті назва перших весняних квітів.

Фіранка — віконна кватирка.

Ялиця — високе вічнозелене хвойне дерево, подібне до сосни, з м'якою хвоєю та великими шишками.

ПЕРЕТВОРЕННЯ ЖАНРІВ

Прочитай розповідь. Знайди у тексті назви музичних творів і відповідних жанрів музики.

Іноді у музиці відбуваються справжні дива. Наприклад, пісня може перетворитися на п'єсу, а потім — на танець!

Якось Петро Чайковський мандрував Італією. На вулиці Неаполя він почув невибагливу веселу пісеньку, яку наспівували діти.

Зачарований красою і легкістю народної мелодії, композитор склав до неї супровід і включив до збірки «Дитячий альбом» під назвою «Неаполітанська пісенька». Так пісня перетворилася на фортепіанну п'єсу.

Весела пісенька з «Дитячого альбому» так полюбилася слухачам, що згодом П. Чайковський увів її мелодію до балету «Лебедине озеро». У цій балетній виставі пісенька перетворилася на «Неаполітанський танець».

Так народна пісня стала фортепіанним твором, а потім потрапила на театральну сцену. А чарівником, що перетворював музичні жанри, був композитор!

Розкажи, які перетворення відбулися з мелодією італійської народної пісеньки.

Уяви, як звучатиме народний наспів у фольклорному творі, у фортепіанній п'єсі, в балетній виставі.

У музичному мистецтві часто відбувається «перетворення» музичних жанрів. Наприклад, мелодія народної пісні вводиться композитором до інструментального або музично-театрального твору.

Петро Чайковський. «Неаполітанська пісенька»

(з «Дитячого альбому»)

«Неаполітанський танець» (з балету «Лебедине озеро»)

«Неаполітанська пісенька» — одна з найпопулярніших п'єс П. Чайковського. Вона зачаровує слухачів легкістю та мелодійністю. Недаремно мелодія твору часто звучить із текстом:

Сине море, білі хвилі,
і блакить на небосхилі,
де яскраво сонце світить, —
як без цього жити в світі...
Ці дерева у затоки,
ці хмариночки високі,
край цей теплий і зелений
полюбив я назавжди...

Мій Неаполь,
старовинний і красивий!
Під високим небом синім
я не знатиму біди!
Мій Неаполь,
місто тепле і чарівне!
Ти для мене стало рідне,
тут лишусь я назавжди!

«Неаполітанський танець» з балету «Лебедине озеро»

Не меншою популярністю користується й «Неаполітанський танець» з балету «Лебедине озеро», поставленому майже 140 років тому. У музиці танцю звучать дві основні теми: справжній народний мотив у виконанні кларнета та швидка весела мелодія у ритмі італійського танцю *тарантели*.

Послухай «Неаполітанську пісеньку» та «Неаполітанський танець». Порівняй характер, побудову та музичну мову цих творів.

Подумай, якими засобами посилюється вплив музики у балетній виставі.

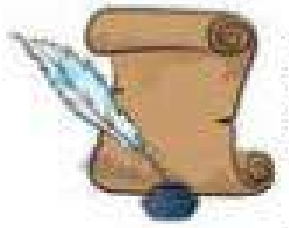
Прочитай текст. Знайди на малюнках символи різних видів мистецтв.

У жанрах опери і балету поєднуються різні види мистецтв. Найперше з них — **музика**, адже оркестрова увертюра звучить у глядацькій залі ще тоді, коли завісу не піднято.

А потім на сцену виходять актори, і до музики долучається **театральне мистецтво**.

Будь-яка опера і балет мають свій сюжет. Його **лібрето** пишеться за певним літературним твором: казкою, повістю, романом... Отже, музично-театральний твір міцно пов'язаний з **літературою**.

Основою балету є **танець**. Важливу роль відіграють танцювальні номери і в опері. Так до складових музично-театральної вистави долучається **хореографічне мистецтво**.

Театральна дія розгортається серед **декорацій** — художнього оформлення сцени. А виконавці виходять у **гримі** та **костюмах**, які допомагають створити певний сценічний образ. Отже, кожна вистава містить у собі різні види **образотворчого мистецтва**.

Назви основні музично-театральні жанри.

Поясни, з якими видами мистецтв пов'язана музика в опері і балеті.

У жанрах опери і балету музика поєднується з різними видами мистецтв, зокрема:

- театральним (сценічна дія, пантоміма);
- літературним (літературна основа, лібрето);
- хореографічним (танцювальні номери);
- образотворчим (декорації, костюми, грим).

Послухай пісню. Опиши характер народного твору.
Розучи пісню, повторюючи кожне речення двічі.

ОЙ, ХОДИЛА ДІВЧИНА БЕРЕЖКОМ

Українська народна пісня

1. Ой, ходила дівчина
бережком.
Заганяла селезня
батіжком.
2. «Іди, іди, селезню,
додому.
Продам тебе дідові
рудому».
3. За три копи селезня
продала.
А за копу дударика
найняла.
4. «Заграй, заграй, дударику, на дуду.
Нехай же я своє горе забуду».

Придумай, як за піснею розіграти маленьку виставу. Намагайся залучити до дії різні види мистецтв.

Швидко

1. Ой, хо-ди-ла дів-чи-на бе-реж-ком. За-га-ня-ла се-лез-ня
ба-тіж-ком. За-га-ня-ла се-лез-ня ба-тіж-ком.

Це цікаво знати!

Попри міцний зв'язок мистецтв, в оперній виставі головною є музика. Тому правильно говорити: *слухати оперу*.

А у балетній виставі найбільш видовищною є хореографічна дія. Тому про її перегляд прийнято казати: *дивитися балет*.

Послухай пісню. Про що вона? Поміркуй, кому ти можеш присвятити виконання цього твору.

СПРАВЖНІЙ ДРУГ

Музика Б. Савельєва, слова М. Пляцковського

Переклад О. Пархоменка

1. Дружба віддана не зламається,
не розклеїться від дощів і хуг.
Друг в біді не лишить,
щирим словом втішить — } Двічі
отакий він, незрадливий,
справжній друг!

2. Ми посваримось — і поміримось.
«Нерозлийвода» —
кажуть всі навкруг.
Вдень чи в ніч негожу
друг мені допоможе — } Двічі
отакий він, незрадливий,
справжній друг!

3. Друг завжди мене прийде виручить,
він не жде подяк і не жде послуг.
Буть комусь в пригоді
в будь-якій негоді — } Двічі
отакий він, незрадливий,
справжній друг!

Розучи мелодію пісні. Проспівай її з оплесками на сильну долю.

Попрацюймо разом!

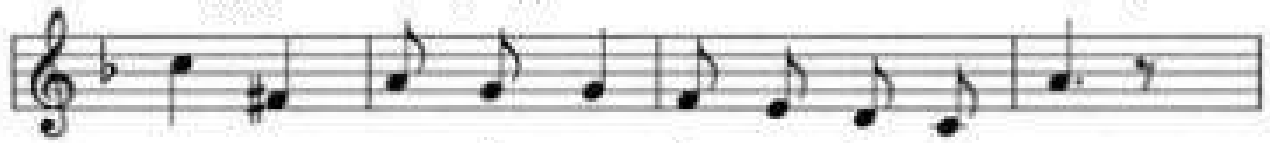
Оберіть у класі соліста і дует. Виконайте пісню за схемою:

1 куплет — соло; 2 куплет — дует; 3 куплет — соло.
Рядки, що повторюються, співайте хором.

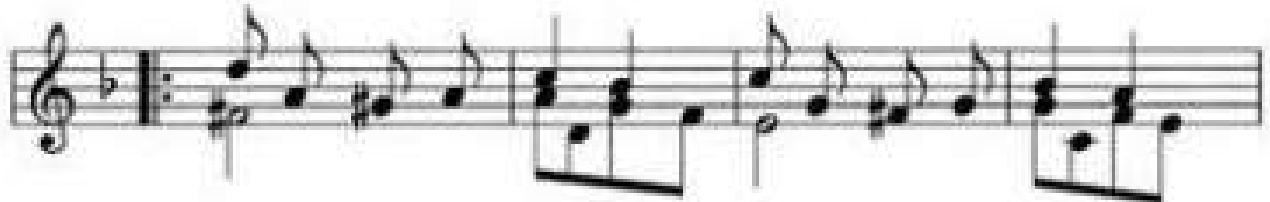
Весело

1. Друж-ба від-да-на не зля-ма-єть-ся,

не роз-кле-їть-ся від до-щів і хуг.

Друг в бі-ді не ли-шить, щи-рим сло-вом вті-шить —

1. | 2.

о-та-кий він, не-зрад-ли-вий, справж-ній друг! // друг!

Пригадай «триох китів» музики. Назви ознаки пісні, танцю та маршу.

Виконай пісню «Справжній друг» у різному характері:

1 куплет —
пісенно

2 куплет —
танцювально

3 куплет —
маршово

УКРАЇНСЬКІ МОТИВИ СИМФОНІЙ

Розглянь ілюстрації. Які фольклорні твори вони тобі нагадали? Прочитай текст.

Скільки чудових пісень і танців створив український народ! Ліричні й жартівливі, коліскові та думи, календарно-обрядові пісні, що супроводжують людину протягом усього життя... А поруч — запальний козачок і задерикуватий гопак, мужній аркан, гомінка коломийка, чарівлива метелиця... Ці мелодії жили у віках, переходили від батьків до дітей.

Скарбниця музичного фольклору завжди надихала композиторів. І тоді народні наспіви відроджувались у п'єсах, концертах, рапсодіях, симфоніях...

Український фольклор — бажаний «гість» у симфонічних творах. Понад 130 років тому **Михайло Калачевський** написав твір, музика якого повністю побудована на мелодіях народних пісень... Цей твір композитор так і назвав: «Українська симфонія».

Пригадай, що таке симфонія. Поясни, чому твір М. Калачевського названо «Українська симфонія». Поміркуй, чому композитор звернувся до українського фольклору.

Михайло Калачевський. «Українська симфонія»
(друга частина)

Дівка в сінях стояла,
на козака моргала:
— Ти, козаче, ходи,
мене вірно люби,
серце моє, серце моє!

— Ой не буду ходити,
тебе вірно любити!
В тебе батько лихий,
в тебе батько лихий,
серце моє, серце моє!...

— Батька дома немає,
у шиночку гуляє.
А ти, серце, ходи,
мене вірно люби,
серце моє, серце моє!...

Так розпочинається українська народна пісня «Дівка в сінях стояла». У цьому фольклорному творі передано розмову дотепної дівчини та хитруватого козака.

Дівчина запрошує парубка на побачення, а той відмовляється, «страхаючись» батька, матері, собак, мишей...

На мелодії цієї старовинної пісні-танцю український композитор **Михайло Калачевський** побудував музику другої частини «Української симфонії».

Послухай мелодію пісні «Дівка в сінях стояла». Опиши її характер.

Послухай музику М. Калачевського. Визнач, яку частину пісенного куплету використав композитор. Простеж, як розвивається мелодія пісні у симфонічному творі.

«Симфонія невідомого автора початку XIX століття» (Фінал)

Не всі фольклорні наспіви дійшли до наших днів. А у професійній музиці деякі твори... «загубили» автора!

Історики знайшли партитуру симфонії, написаної 200 років тому. Завдяки нотному запису музика збереглася, а прізвище автора — ні! Так й існує цей твір під назвою «Симфонія невідомого автора початку XIX століття». Але кожний слухач цієї музики без вагань скаже: її автор дуже добре знався на українському фольклорі!

У Фіналі симфонії створено яскраву картину народного побуту. Композитор «намалював» її, використовуючи інтонації українських народних мелодій. Головна тема фіналу — веселий козачок — ніби йде колом, чергуючись з мелодією ліричного дівочого танцю, героїчно-мужньою козацькою темою, пісенним мотивом...

Послухай Фінал симфонії. Позначай рефрен підняттям обох рук, а нові епізоди — однієї руки. Поміркуй, якими засобами автор створив картину українського свята.

Послухай пісню. Поміркуй, чому митці оспівують Батьківщину в своїй творчості.

ЧОМ, ЧОМ, ЧОМ, ЗЕМЛЕ МОЯ

Музика Д. Січинського, слова В. Лебедової

1. Чом, чом, чом, земле моя,
так люба ти мені,
так люба ти мені?
Чом, чом, чом, земле моя,
чарує так мене краса твоя?
2. Чим, чим, чим манить мене
пташні твоєї спів,
пахучий цвіт лісів?
Чим, чим, чим манить мене
вода річок твоїх, що тут пливе?
3. Тим, тим, тим, дитино, знай,
що тут ти в цвіті літ
пізнала щастя цвіт.
Тим, тим, тим, дитино, знай,
що ті поля й ліси —
твій рідний край.

Моя Батьківщина.
Малюнок
Вероніки Бобошко

Розучи та виконай пісню, передаючи свої почуття до рідної землі.

Розглянь малюнок «Моя Батьківщина» української школярки Вероніки Бобошко. Відтвори художній образ пісні у власному малюнку.

Помірно

Чом, чом, чом, зем-ле мо-я, так лю-ба ти ме-ні, так лю-ба ти ме-ні?

Чом, чом, чом, зем-ле мо-я, ча-ру-є так ме-не кра-са тво-я?

ВІД ВЕСНЯНКИ — ДО КОНЦЕРТУ

Прочитай текст. Доповни його власними розповідями про «музику весни».

Кожної весни світ сповнюється музикою природи. Все оживає й оновлюється, пробуджене теплом.

Прокидаються від зимового сну і пісні-веснянки, кличуть молодь у гаї та луки, до весняних хороводів.

Сучасний український композитор **Богдана Фільц** розповіла про цю пору року у творі під назвою «Весняне рондо». Музика цього твору теж ніби йде у хороводному колі: його головна тема (рефрен) повторюється кілька разів, чергуючись з різноманітними епізодами.

К. Юркіна. Хоровод

Послухай «Весняне рондо». Визнач жанр твору. Опиши характер рефрену та епізодів.

Чи суголосна музика картині «Хоровод» Катерини Юркіної?

Послухай старовинну українську веснянку.

ВИЙДИ, ВИЙДИ, ІВАНКУ
Українська народна пісня

1. Вийди, вийди, Іванку,
заспівай нам веснянку!
Зимували, не співали —
весни дожидали.
2. Весна, весна, наша весна,
та що ж ти нам принесла?
Старим бабам по кийочку,
а дівчатам по віночку.
3. Звила ж я віночок вчора
звечора, звечора
з зеленого барвіночку
та й повісила на кілочку.

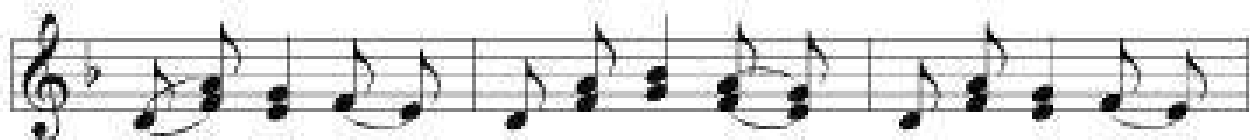
Розучи мелодію пісні, уважно стежачи за розспівуванням складів.

Придумай до веснянки танцювальні рухи.

Не дуже швидко

1. Вий-ди, вий-ди, І-ван-ку, за-спі-вай нам

вес-нян-ку! зи-му-ва-ли, не спі-ва-ли —

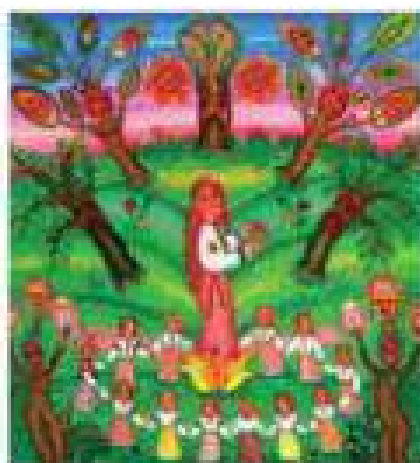
вес-ни до-жи-да-ли.

Попрацюймо разом!

Пригадайте українські народні веснянки за малюнками. Проспівайте фрагменти цих пісень. Поміркуйте, чим схожі усі веснянки.

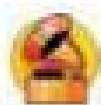
«Ой минула
вже зима»

«Подоланочка»

«А вже весна,
а вже красна»

Петро Чайковський. Перший концерт для фортепіано з оркестром (Фінал)

Майже казкова історія трапилася з однією українською народною веснянкою: російський композитор Петро Чайковський перетворив її мелодію на інструментальну музику!

І не просто на фортепіанну п'єсу, а на великий складний музичний твір — концерт для фортепіано з оркестром. У третій частині концерту (фіналі) ця старовинна пісенька розквітла й заграла усіма оркестровими барвами.

Послухай фрагмент фіналу. Визнач, мелодія якої веснянки в ньому звучить.

Простеж яких рис набула народна мелодія у виконанні фортепіано й оркестру?

Який розвиток є найбільш виразним:

МЕЛОДИЧНИЙ **ДИНАМІЧНИЙ** **ТЕМПОВИЙ** **ТЕМБРОВИЙ**

Пригадай розташування клавіш фортепіано.
Прочитай казку. Чого вона навчає школярів?

ЯК ПІСЕНЬКА НА ЇЖАЧКА ОБРАЗИЛАСЬ

Трапилася ця історія навесні,
у звичайній лісовій школі. Одно-
го разу на уроці музики малень-
кий їжачок проспівав пісеньку про
усмішку:

Від усмішки хмарний день ясніш,
від усмішки засія веселка в небі...
Поділись усмішкою щедріш,
і вона не раз повернеться до тебе.

І так гарно проспівав, що дістав найвищий бал і...
зазнався. «Який я талановитий! — думав їжачок. — От
виросту — видатним співаком стану!»

А учитель тим часом розповідав про якість тони-пів-
тони та про чудернацькі знаки, що нібито можуть зміню-
вати висоту звуків і перетворювати білі клавіші на чорні.

Та їжачок вирішив: «Не потрібні мені ті знаки й чорні
клавіші ні до чого. А білі я і так знаю. Не буду слухати!»

А за тиждень у лісі відбувся великий концерт. Їжачок
гордовито вийшов на сцену, щоб проспівати свою улюб-
лену пісеньку про усмішку. Та тільки нічого в нього не
вийшло. Бо заспів прозвучав, а від приспіву залишили-
ся лише кілька звуків, а решта — просто зникли. Не зміг
їжачок їх проспівати, і в супроводі вони не озвалися.

Довго дивувався їжачок: за що це пісенька на нього
образилась? Але так і не здогадався.

Поміркуй, про які знаки розповідав учитель.

Подумай, які звуки зникли з приспіву їжачкової
пісні та чому.

Чи відома тобі улюблена пісенька їжачка про
усмішку?

Послухай пісню. Поміркуй, чого вона навчає слухачів і виконавців.

ПІСНЯ ПРО УСМІШКУ

(з мультфільму «Крихітка Ёнот»)

Музика В. Шайнського, слова М. Пляцковського

Кадр
з мультфільму
«Крихітка Ёнот»

1. Від усмішки хмарний день ясніш,
від усмішки засія веселка в небі...
Поділись усмішкою щедріш,
і вона не раз повернеться до тебе.

Приспів:

І тоді хмарок склика
в танець музика дзвінка
і на скрипці грає коник
найніжніше...
Із блакитного струмка
починається ріка,
ну а дружба починається
з усмішки.

2. Від усмішки сонячної вмить
найсумніший дощик плакати перестане,
сонний ліс ураз загомонить
і заплеще, мов долоньками, листками.

Приспів.

3. Від усмішки йде до всіх тепло —
до слона і навіть до малої мишки...
То нехай, щоб добре всім було,
ніби лампочки, вмикаються усмішки!

Приспів.

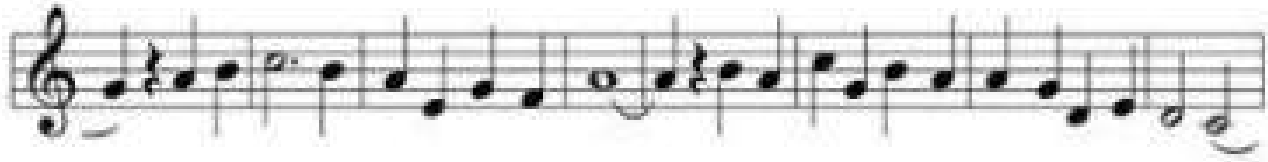
Розучи пісню. Виконай її, виразно передаючи зміст пісенного тексту.

Знайди у нотному запису пісні знаки, які можуть змінювати висоту звуків і перетворювати білі клавіші на чорні.

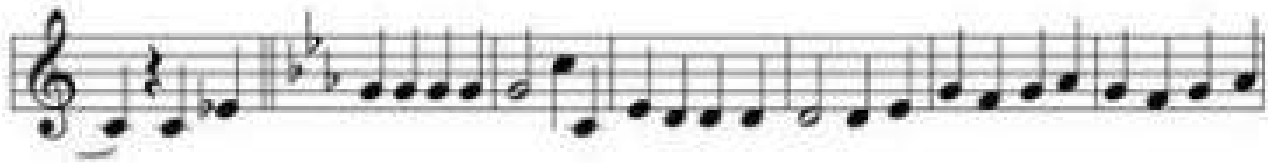
Помірно швидко

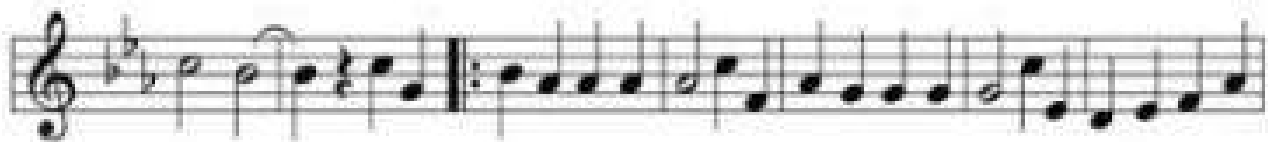
1. Від ус-міш-ки хмар-ний день яс-ніш, від ус-міш-ки за-сі-я ве-сел-ка в не-бі...

По-ді-лись ус-міш-ко-ю щед-ріш, і во-на не раз по-вер-неть-ся до те-бе.

І то-ді хмар-ки скли-ка в та-нець му-зи-ка дзвін-ка, і на скрип-ці ко-ник гра-є ве-се-

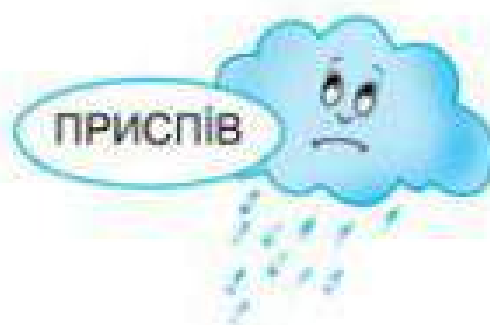
лі-ше... Із бла-кит-но-го струм-ка по-чи-на-єть-ся рі-ка, ну а друж-ба по-чи-

на-єть-ся з ус-міш-ки. Із бла- // міш-ки. // міш-ки.

Попрацюймо разом!

Порівняйте звучання заспіву та приспіву.

Яка частина пісні звучить наспівно, а яка — більш танцювально?

Визначте, яка з частин мажорна, а яка — мінорна.

ВІД АВТОРА — ДО АВТОРА

Прочитай текст. Простеж історію створення пісні «Зоре моя вечірняя».

Понад 150 років тому український поет і художник **Тарас Шевченко** простими й щирими словами передав почуття туги за рідним краєм:

Зоре моя вечірняя,
зійди над горою,
поговорим тихесенько
в неволі з тобою...

Цей вірш полонив серце молодого українського композитора **Якова Степового**. І до 100-річчя від дня народження Шевченка вірші доповнилися мелодією — щирою та наспівною, як народна пісня.

І от уже впродовж століття ми насолоджуємося простою і душевною красою пісні — творінням двох видатних митців. Від автора до автора, від серця — до серця простяглася ниточка думки, настрою, почуття, еднаючи та поріднюючи людські долі.

Послухай пісню. Поміркуй, чи схожа вона на народну. Чи є у ній риси романсу?

У мистецтві існують зв'язки між творами різних авторів і жанрів. Наприклад, пісня — це спільний твір композитора і поета. А інколи музичний твір стає основою для музики іншого композитора.

Олександр Аляб'єв — Ференц Ліст. «Соловей»

Як багато віршів перетворюються на пісні та романси! Та інколи на цьому чудові превтілення не закінчуються.

«Соловей мій, соловей...» — злітає вгору дзвінкий голос. Це — славнозвісний романс **Олександра Аляб'єва** на вірші поета **Антоня Дельвіга**.

Чарівність цього твору так полонила угорського композитора **Ференца Ліста**, що він... написав на його основі власну музику. А виконання «солов'їної» мелодії доручив своєму улюбленому інструменту — фортепіано. Таке творче перекладення, вільна обробка музичного твору називається **транскрипцією**.

Отже, пташиний спів надихнув на створення вірша й романсу двох російських авторів, а музика романсу стала основою для фортепіанного твору угорського композитора.

СОЛОВ'ІНИЙ СПІВ — ВІРШ — РОМАНС — ТРАНСКРИПЦІЯ

Пригадай романс «Соловей». Послухай фортепіанну транскрипцію.

Порівняй характер вокального та інструментального творів.

Поміркуй, що краще передає солов'їний спів: голос людини чи звучання фортепіано.

Послухай пісню. Розучи її, стежачи за нотами.
Поміркуй, чи можна назвати цей твір веснянкою.

ЩЕБЕТАЛА ПТАШЕЧКА

Українська народна пісня

Рухливо

1. Ще-бе-та-ла пта-шеч-ка під ві-ко-неч-ком,
спо-ді-ва-лась пта-шеч-ка вес-ни з со-неч-ком.

2. «Прилинь, прилинь, чаронько, весна красная,
як легенька хмаронька в небі ясная.
3. Вбери степи травами, вквітчай ніжними,
потоки купавами білосніжними.
4. Осип луки перлами, вкropи росами,
розлийся джерелами стоголосими!»

Пригадай інші пісні, присвячені птахам.
Подумай, чому пташиний спів надихає митців.

Це цікаво знати!

Солов'ї вважаються «наймузичнішими» птахами. Серед них є співаки, у «репертуарі» яких налічують близько 20 різних наспівів. Молоді птахи навчаються співу у старших, а якщо такого «вчителя» немає — так і не опановують «співоче мистецтво».

Цікаво, що записи пісень багатьох птахів, прослухані в уповільненому темпі, дуже схожі на народні мелодії та звучання народних інструментів. Невипадково пташині «голоси» вельми часто зображають у музиці. Наприклад, у симфоніях Л. Бетховена чуються голоси солов'я, іволги, перепілки, зозулі...

ВІД ПРЕЛЮДІЇ — ДО МОЛИТВИ

Прочитай текст. Простеж, про які жанрові «перетворення» у ньому йдеться.

Цьому портрету близько трьох століть. На ньому — геніальний німецький композитор **Йоганн Себастьян Бах**.

Майже все своє життя Й. С. Бах працював церковним органістом і писав духовну музику. Проте є в нього й інші твори, наприклад прелюдії. З однією із них трапилося цікаве «перетворення» — з інструментального твору на вокальний.

Ця прелюдія є першою у великому циклі й названа за першою нотою звукоряду — «Прелюдія до мажор». Ніжна світла музика ніби огортає теплом і спокоєм.

Таке благодатне звучання навіяло французькому композитору **Шарлю Гуно** святий образ Діви Марії. І музикант... додав до прелюдії вокальну мелодію на текст молитви до Богоматері.

Так, майже через 150 років після написання, прелюдія перетворилася на духовний твір «Аве Марія». А авторів у цього твору два — Й. С. Бах і Ш. Гуно.

Послухай *Прелюдію до мажор* Й. С. Баха. Поміркуй, чим зачарувала музика цього твору Ш. Гуно. Розкажи, на який твір перетворилася прелюдія.

Словничок

Духовна музика — вокальні або вокально-інструментальні твори на тексти релігійного змісту, які виконуються під час богослужіння.

Ікона Божої Матері

Послухай вокальний твір. Визнач, як змінилося звучання прелюдії Й. С. Баха.

Розглянь репродукцію Ікони Божої Матері. Порівняй живописний і музичний образи Діви Марії. Які думки та почуття викликали в тебе ці духовні твори?

Це цікаво знати!

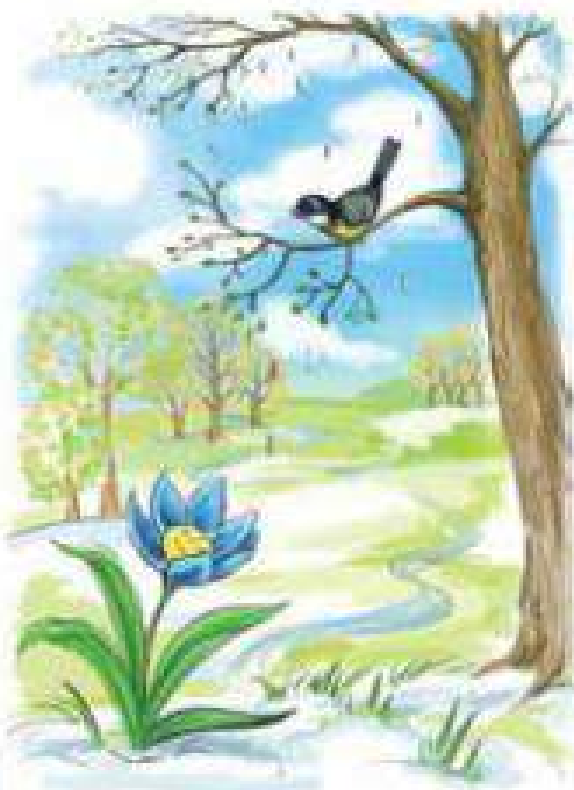
Святий образ Діви Марії відображено у різних мистецтвах: літературному, образотворчому, музичному... Музику, присвячену Богоматері, писали француз Шарль Гуно, італієць Джуліо Каччині, росіянин Сергій Рахманінов, австрієць Франц Шуберт...

Послухай пісню. Про яке свято вона нагадує?
Розучи пісню та виконай, передаючи її легкий,
лагідний характер.

СОНЯЧНІ КРАПЛИНИ

Музика С. Сосніна, слова І. Вахрушевої
Переклад О. Лобової

1. В березні бурульки плакали,
розтікалися краплинами,
їх блакитні сльози танули
і ставали таловинами.

Приспів:

Дінь-дон, дінь-дон, дінь-дон!
Дінь-дон, дінь-дон, дінь-дон!
Дінь-дон, дінь-дон, дінь-дон!
Дінь-дон, дінь-дон!

2. Посміхнулось тепле сонечко,
і, замріявшись про літечко,
простягла йому долонечки
голуба маленька квіточка.

Приспів.

3. І дзвенять бурульки високо
під промінням сонячним ясним,
і співають краплі пісеньку,
нашим мамам, сонцю і весні.

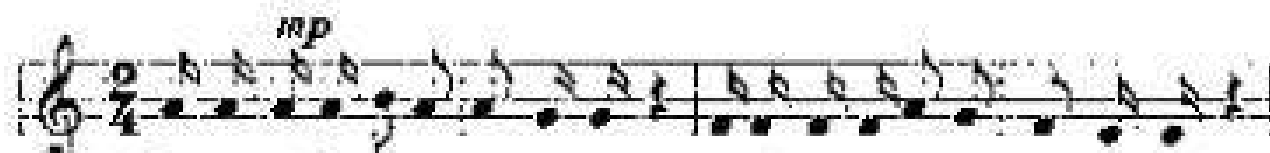
Приспів.

Поміркуй, які із зображених інструментів допо-
можуть передати весняне капання. Виконуй при-
співи із ритмічним супроводом.

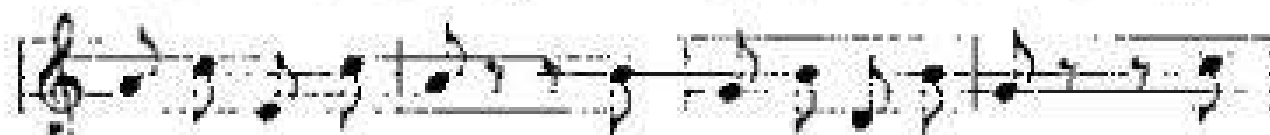
Помірно. Легко

1. В бе-рез-ні бу-руль-ки пла-ка-ли, роз-ті-ка-ли-ся крап-ли-на-ми,

І бла-кит-ні сльо-зи та-ну-ли і ста-ва-ли та-ло-ви-на-ми. Дінь-

дон, дінь-дон, дінь-дон! Дінь - дон, дінь-дон, дінь-дон! Дінь-

дон, дінь-дон, дінь-дон! Дінь-дон, дінь-дон!

Попрацюймо разом!

Уявіть, що ваш клас — це творча група артистів: музикантів, читців, танцюристів, художників. Підготуйте концерт для мам і бабусь, дібравши до нього твори за програмою:

БЕРЕЗНЕВИЙ КОНЦЕРТ:

- три вірші, присвячені жіночому святу;
- три пісні — у сольному, ансамблевому та хоровому виконанні;
- три твори для слухання — сольний, камерний та оркестровий;
- три візуальні твори — малюнки, репродукції чи фото.

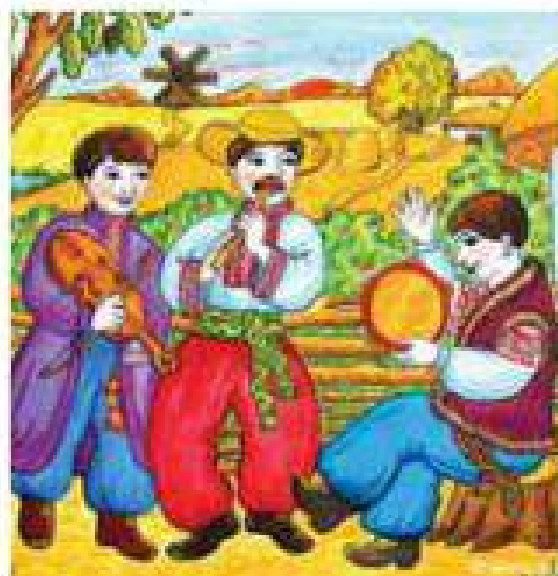

Музичні твори виконуйте з ритмічним супроводом або танцювальними рухами.

МУЗИКА МАЛЮЄ КАРТИНУ

Розглянь репродукції. Чи можна сказати, що всі ці картини створено завдяки музиці?

Уяви, якою музикою «звучать» ці художні твори. Які музичні жанри та виконавські колективи вони нагадують?

Подумай, чи може музика «намалювати» картину. Чи відомі тобі такі музичні твори?

Ігор Шамо. «Трійка» (з циклу «Картини російських живописців»)

Музика «подарувала» художникам багато сюжетів і образів. Однак чимало музичних творів написано і завдяки образотворчому мистецтву: під враженням від картин і малюнків, скульптур і декоративно-прикладних творів...

Картини російських живописців надихнули українського композитора **Ігоря Шамо** на створення циклу фортепіанних п'єс. Їх музика «малює» звуками струнку берізку, ранкове пробудження лісу, народне свято...

П'єса «Трійка» передає стрімкий політ коней і сріблясті передзвони бубонців. Цю музику написано за однойменним твором художника Івана Голікова.

І. Голіков. Трійка. Палехський розпис

Розглянь репродукцію. Послухай п'єсу.
Чи передає музика зміст і настрій живопису?
Який ефект створює динамічний розвиток музики?

Прочитай текст. Розглянь ілюстрації. Уяви, якою музикою можуть «зазвучати» ці малюнки.

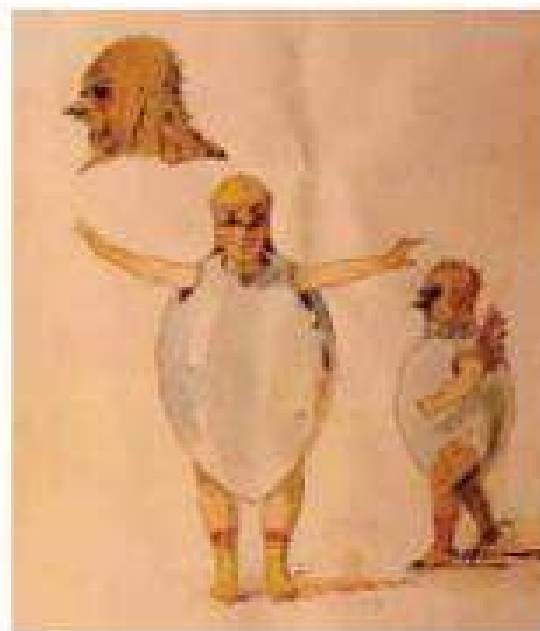

Російський композитор **Модест Мусоргський** є автором сюїти «Картинки з виставки». Він написав її понад 140 років тому під враженням від малюнків свого друга архітектора **Віктора Гартмана**.

Цей фортепіанний цикл складається з 10 програмних п'єс. У них перед слухачем проходить низка яскравих образів.

П'єсу «Баба Яга» було створено за малюнком... годинника у вигляді хатинки на курячих ніжках! В уяві композитора це зображення «перетворилося» на картину стрімкого польоту Баби Яги.

А зроблені художником ескізи балетних костюмів надихнули композитора на створення п'єси «Балет пташенят, що не вилупилися». Цей твір змальовує веселе щебетання й пустотливу метушню маленьких пташенят.

Малюнки В. Гартмана

Послухай п'єси. Зістав їх зі своїми уявленнями.
Визнач музичну форму кожного твору.
Склади розповідь або казку за одним із них.

Це цікаво знати!

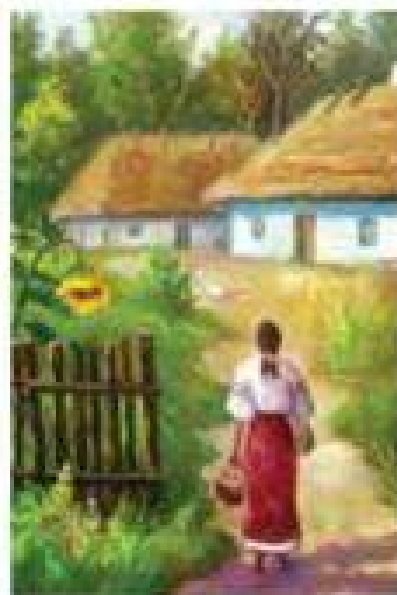
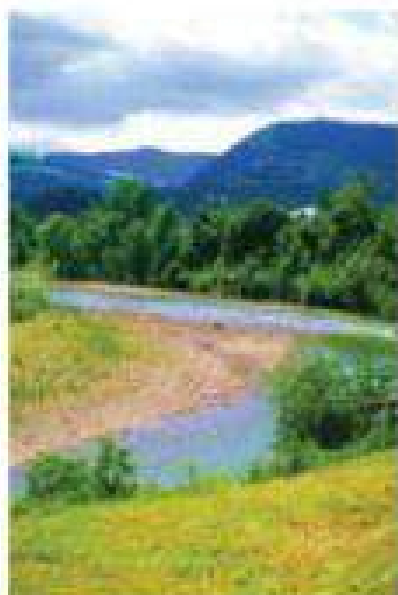
П'єси «Баба Яга» та «Балет пташенят, що не вилупилися» було використано у мультфільмі «Картинки з виставки». Так народжена малюнками музика знову перетворилася на візуальний твір.

Кадри з мультфільму «Картинки з виставки»

Пригадай за ілюстраціями пісні та проспівай їх фрагменти. Що змальовано в усіх цих творах?

Пригадай, як називають художнє зображення природи у живописних і літературних творах. Поміркуй, чи можна застосувати слово *пейзаж* до музичного твору.

Послухай і розучи пісню. Поміркуй, які почуття вона передає та викликає.

ЦЕ МОЯ УКРАЇНА

Музика *М. Ведмедері*, слова *А. Камінчука*

Моя Україна. Малюнок Катерини Шевчук

Зацвітає калина,
зеленіє ліщина,
степом котиться диво-луна.

Приспів:

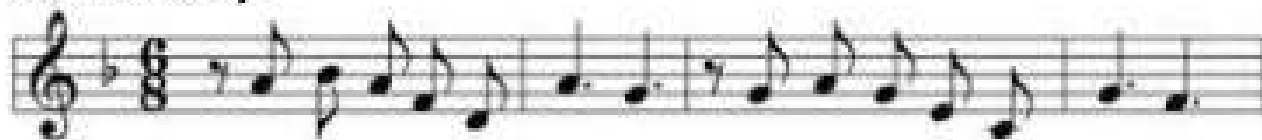
Це моя Україна,
це моя Батьківщина,
що, як тато і мама, — одна!

} *Двічі*

Порівняй зміст пісні та малюнку «Моя Україна» 10-річної школярки Катерини Шевчук (м. Тетіїв). Пригадай, якими засобами виразності користуються літературне, образотворче та музичне мистецтва.

Темп вальсу

За-цві-та-є ка-ли-на, зе-ле-ні-є лі-щи-на,

сте-пом ко-тить-ся ди-во лу-на. Це мо-я Ук-ра-ї-на,

це мо-я Бать-ків-щи-на, що, як та-то і ма-ма,— од-на!

// ма-ма, од-на!

Що ти хочеш розповісти про свій край? Уяви себе поетом і склади продовження пісні за зразком:

Нахилилась вербиця,
щоб напитись водиці,
заквітчала всю землю весна.

Приспів.

І зіркам колискові
шепчуть хвилі дніпрові,
лине музика ніжна, ясна.

Приспів.

Уяви, що ти художник. Передай зміст своїх віршів у малюнку.

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ

1.

Поясни, чому музику називають найвиразнішою мовою. Назви основні засоби музичної виразності.

2.

Вибери з переліку назви музичних п'єс, написаних за творами художників.

Ігор Шамо.
«Трійка»

Модест Мусоргський.
«Баба Яга»

Богдана Фільц.
«Весняне рондо»

3.

Розкажи, що таке фольклор. Пригадай, що належить до музичного фольклору.

4.

Розглянь портрети композиторів. Скажи, хто з них використав у своїх творах мелодії зазначених народних пісень.

Георгій
Майборода

Микола
Леонтович

Петро
Чайковський

- «У полі береза стояла»
- «Вийди, вийди, Іванку»
- «Верховино, світку ти наш»
- «Щедрик»

5.

Пригадай історію пісні «Зоре моя вечірняя». Наведи інші приклади «перетворення» літературних творів на музичні.

6.

Розкажи за малюнками, як солов'їний спів було передано у літературному, вокальному та інструментальному творах.

7.

На прикладі «Аве Марія» Й. С. Баха — Ш. Гуно розкажи про «перетворення» інструментального твору на вокальний.

8.

Розкажи про жанр симфонії. Наведи приклади використання народних пісень і танців у зазначених симфонічних творах.

- Михайло Калачевський. «Українська симфонія»
- «Симфонія невідомого автора початку XIX століття»
- Петро Чайковський. «Четверта симфонія»

9.

Пригадай за малюнками пісні про весну. Виконай їх з рухами чи ритмічним супроводом.

«Дударики»

«Сонячні краплини»

«Вийди, вийди, Іванку»

10.

Уяви, що ти композитор. Яку народну пісню ти використаєш у власному творі? Визнач його жанр.

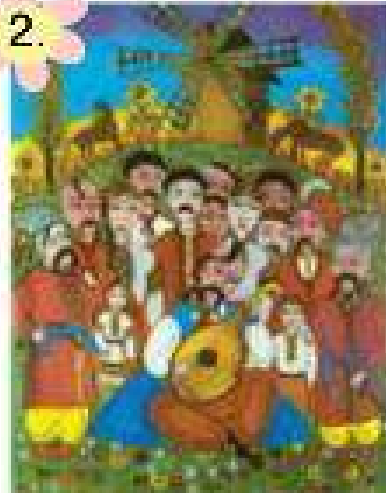
МУЗИЧНА СЛАВА УКРАЇНИ

Розглянь зображення. Подумай, чим вони поєднані. Які з них старовинні, а які — сучасні?

1.

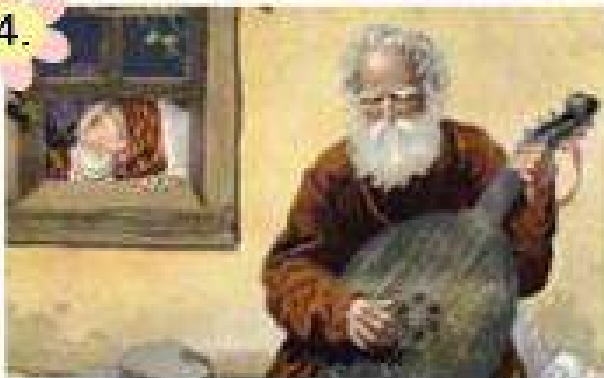
2.

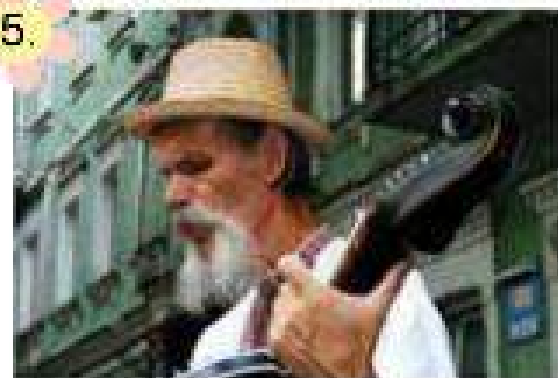
3.

4.

5.

1. *Опанас Сластьон. «Кобзар Самійло Яшний»*
2. *Іван Сколоздра. Слухають бандуриста*
3. *Анатолій Якімець. «Запорозький кобзар Володимир Дяденко»*
4. *Кобзар. Старовинна поштова листівка.*
5. *Кобзар у Києві. Фото*

Поміркуй, чому митці різних часів звернулися до кобзарської творчості. Уяви, якою музикою «звучать» ці ілюстрації.

Пригадай назву особливого жанру творчості кобзарів і бандуристів.

Прочитай текст. Поміркуй над змістом вірша школярки Оксани Вовненко.

Ти слухав Кобзаря,
ти чув його печаль,
що піснею лилася
із-під струн.
Горіла, як зоря,
і сяяла, як жар,
висока слава
кобзаревих дум.

Блищить,
немов кришталь,
дзвенить в усіх серцях,
відлунюється в співі
солов'їв...
Великим кобзарем
оспівана в віках
чарівна мова рідної землі.

Оксана Вовненко

Пам'ятник кобзарю
(м. Київ)

З давніх-давен музичними символами України є кобза, бандура та старовинні пісні-думи.

Думи виникли понад сім століть тому й набули поширення завдяки творчості мандрівних музик: кобзарів, бандуристів, лірників. Імена деяких з них збереглися та закарбувалися в історії музичної культури України: *Остап Вересай, Павло Носач, Федір Кушнерик, Євген Адамцевич*... А скільки їх — безіменних співців рідної землі — мандрували тернистими шляхами, збагачуючи музичну славу України!

Послухай українську думу на вибір. Перекажи, про що розповідається у цьому творі.

Визнач, чим особлива музична мова думи.

Поміркуй, які ще музичні жанри властиві українському народному мистецтву.

За допомогою підказок визнач, чим уславлений кожний з цих українських композиторів.

*Микола
Лисенко*

*Микола
Леонтович*

*Михайло
Вербицький*

*Станіслав
Людкевич*

ПІДКАЗКИ:

*Заснував
класичну
музику
України*

*Написав
музику
державного
гімну України*

*Створив
славетні
обробки
народних
пісень*

*Уперше
визначив три
типи музики:
пісню, танець
і марш*

Розглянь фото народних музик. Пригадай, як називаються зображені виконавські колективи.

Послухай музику у виконанні народних ансамблів та твори зображених композиторів на вибір.

Попрацюймо разом!

Розгляньте пісенний віночок. Визначте, до якого виду належить кожна із зазначених українських народних пісень.

Ці пісні сплелись в віночок —
кожна пісня — то листочок.
Тож послухай і мерщій,
визнач, де листочок чий.

Проспівайте фрагменти згаданих пісень із супроводом на народних інструментах.

За допомогою поданих на с. 126–127 зображень склади розповідь про музичну культуру України.

Послухай пісню. Уяви, які картини «намалювали» її слова та музика.

НАША РІДНА УКРАЇНА

Музика Л. Давидової, слова В. Гринько

І. Марченко. Моя Україна

1. Як веселка на погоду,
як веснянка солов'їна,
незрівнянну має вроду
наша рідна Україна. } Двічі
2. Мов ромашка в зелен-лузі,
мов над річкою калина,
сонцесхід на виднокрузі —
наша рідна Україна. } Двічі
3. Хоч далеко путь лягає,
завітайте неодмінно,
хлібом, сіллю привітає
наша рідна Україна. } Двічі

Розучи пісню та виконай її з тактуванням.
Порівняй зміст пісні та картини «Моя Україна»
поліського художника Івана Марченка.

У темпі вальсу

1. Як ве- сел-ка на по- го-ду, як вес- нян- ка со-ло- в'ї- на, не-зрів- нян- ну ма-є вро- ду на-ша рід-на Ук-ра- і- на. Не-зрів- нян- ну ма-є вро-ду на-ша рід-на Ук-ра-ї-на.

Попрацюймо разом!

Розгляньте малюнки. Виберіть з переліку відповідні назви українських народних танців. Розкажіть, чим особливий кожний танець.

ГОПАК

АРКАН

МЕТЕЛИЦЯ

ШУМКА

КОЗАЧОК

КОЛОМИЙКА

Об'єднайтеся у кілька груп. Придумайте розповідь про український народний танець (на вибір) і танцювальну композицію на його музику. Проведіть конкурс на кращу презентацію розповідей і рухливих композицій народних танців.

БЕЗ СЛОВНИКА І ПЕРЕКЛАДАЧА

Розглянь «танцювальне коло». За допомогою підказок розпізнай, танці яких народів зображено.

ПІДКАЗКИ:

УКРАЇНСЬКИЙ ГОПАК
РОСІЙСЬКИЙ ХОРОВОД
ФРАНЦУЗЬКИЙ МЕНУЕТ
ДАГЕСТАНСЬКА ЛЕЗГИНКА
ПОЛЬСЬКИЙ ПОЛОНЕЗ
ЧЕСЬКА ПОЛЬКА

Послухай музику згаданих танців. Спробуй впізнати їх без оголошення назв.

Поміркуй, чи зрозуміла тобі танцювальна музика різних народів. Передай її характер рухами.

Прочитай текст. Знайди у ньому назви народних танців.

У кожного народу — особлива та неповторна музика. А чи розуміють її в інших країнах?

Так, бо музична мова зазвичай не потребує словників і перекладачів. Завдяки мелодії, ритму та іншим засобам виразності слухачі в усьому світі впізнають легку польку та палку лезгинку, величну ходу полонезу та вихор гопака...

Тож музика різних народів знаходить слухача навіть у далеких землях. А ще вона полонить композиторів, які використовують і розвивають у своїй творчості інтонації народних танців і пісень.

Чи погоджуєшся ти з тим, що музика зрозуміла людям усього світу *без словника і перекладача*?

Попрацюймо разом!

Розгляньте портрети російських композиторів.

Пригадайте, хто з цих митців використав у своїй творчості інтонації таких музичних творів:

українського
гопака

української
веснянки

дагестанської
лезгинки

італійської
пісні

Поміркуйте, пісні і танці якого народу обрали би ви для своїх творів.

Чардаш. Угорський народний танець Йоганнес Брамс. «Угорські танці»

Цей яскравий танець є музичним символом Угорщини. Його назва походить від угорського слова *чарда* — трактир, шинок, бо саме тут городяни збиралися поспілкуватися і потанцювати.

Зазвичай чардаш складається з двох контрастних частин: повільного ліричного вступу та стрімкої, вогняної основної частини, яка виконується у парах.

Краса чардашу полонила німецького композитора **Йоганнеса Брамса**, який відтворив інтонації цього танцю у своїй музиці.

Серед таких творів — «Угорські танці» для виконання на фортепіано у чотири руки (тобто двома піаністами). Згодом «Угорські танці» здобули таку популярність, що були перекладені для різних інструментів і оркестру...

Послухай народний чардаш і один із танців Й. Брамса. Порівняй їх спільні та відмінні риси. Поміркуй, чи зрозумілий тобі характер і настрої цих творів. Завдяки чому?

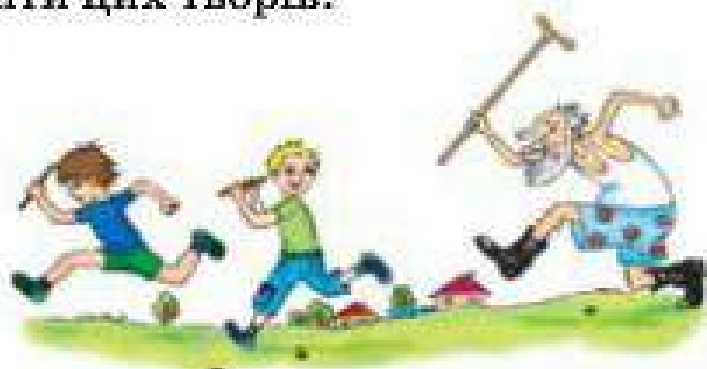

Попрацюймо разом!

Пригадайте за малюнками пісні різних народів.
Проспівайте фрагменти цих творів.

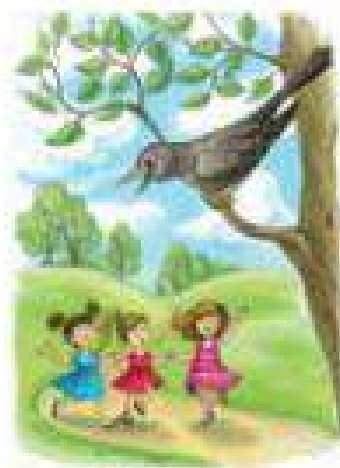
«Ой-я жу-жу»
Латиська народна пісня

«Савка та Гришка»
Білоруська народна пісня

«Полька»
Чеська народна пісня

«Зозуля»
Польська народна пісня

«Дід Андрій»
Румунська народна пісня

«Хор нашого Яна»
Естонська народна пісня

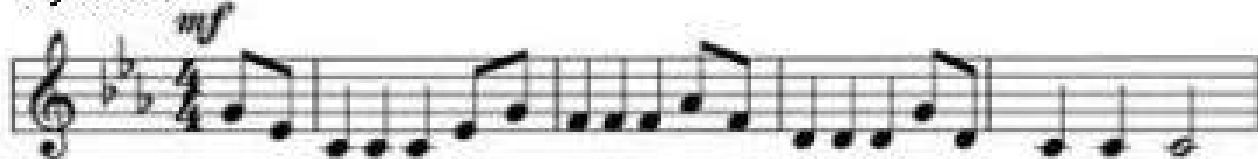
Поясніть, чи зрозуміла музика цих пісень дітям України.

Які ще пісні інших народів ви знаєте і любите?

Послухай музику пісні латвійського композитора Раймонда Паулса. Опиши її характер.

Рухливо

1. До ба-бу-сі і до ді-ду-ся зі-бра-лась у дім ро-ди-на-вся.

І сьо-год-ні «пр-ко» їм кри-чать со-рок пра-вну-ків і два-дцять п'ять вну-чат.

Приспів:

На-ші ба-бу-ся із ді-ду-сем, про-си-мо по-руч вас сіс-ти!
На-ші ба-бу-ся із ді-ду-сем — па-ра, на ра-дість ба-га-та.

На-ші ба-бу-ся із ді-ду-сем — пер-ші в ор-кест-рі со-ліс-ти.
На-ші ба-бу-ся із ді-ду-сем —

знов, як ко-лись, мо-ло-дя-та!

Подумай, який настрій передає та створює музика. Як ти вважаєш, про які життєві події розповідає цей твір?

Розучи пісню на музику Р. Паулса та виконай з ритмічним супроводом або танцювальними рухами.

ЗОЛОТЕ ВЕСІЛЛЯ

Музика Р. Паулса, слова І. Резніка
Переклад О. Лобової

1. До бабусі і до дідуся
зібралась у дім родина вся.
І сьогодні «гірко» їм кричать
сорок правнуків
і двадцять п'ять внучат.

Приспів:

Наші бабуся із дідусем,
просимо поруч вас сісти!
Наші бабуся із дідусем —
перші в оркестрі солісти.
Наші бабуся із дідусем —
пара, на радість багата.
Наші бабуся із дідусем —
знов, як колись, молодята!

2. В пару цю закохані усі —
дітлахи, матусі, татусі!
У бабусі є співацький хист,
а дідусь у нас —
завзятий танцюрист.

Приспів.

3. У святковий, у весільний день
їм бажаєм щастя і пісень.
Тож підіймем кухлі у руках —
вип'ємо за них сьогодні молока!

Приспів.

Чи можна цю пісню присвятити твоїм бабусям і дідусям? Дізнайся, чи подобається вона їм.

МУЗИКА МАНДРУЄ СВІТОМ

Розглянь ілюстрації. Пригадай за табличками, хто з митців використав ці твори у своїй музиці.

Угорський фольклор

Український фольклор

Іспанський фольклор

Дагестанський фольклор

Петро
Чайковський

Йоганнес
Брамс

Михайло
Глінка

Жорж
Бізе

Подумай, чому композитори зверталися до музики інших народів. Чи свідчить це про те, що музика різних країн не має кордонів?

Прочитай текст. Розглянь старовинне фото. Уяви, яка музика може «намалювати» таку картину.

Музика — безцінний скарб кожного народу. Але цей скарб особливий: чим щедріше ним ділитися, тим багатшим і розмаїтішим він стає. Тому музика різних народів «мандрує» і поширюється у світі. Неабияку роль у цих «подорожах» відіграють композитори.

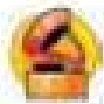
Венеція. Фото XIX століття

Італійське місто Венеція стоїть на воді. Його вуличками-каналами неквапливо плывуть човни — барки. Їх веслярі славляться особливими піснями — *баркаролами*, співучі мелодії яких ніби гойдаються на м'яких хвилях заколисуючого супроводу.

Ніжна чарівність баркароли полюбилася митцям різних країн. Надихнула вона й українського композитора **Миколу Лисенка**, що відтворив риси цієї пісні в інструментальному творі. Так італійський фольклор «перетнув» кордони й потрапив до української класичної музики.

Послухай «Баркаролу» М. Лисенка. Якими засобами передано риси народної пісні в п'єсі?

Чи зрозумілі тобі її характер, музична мова?

Михайло Глінка. «Арагонська хота»

Яскраве розмаїття фольклорних творів подарувала митцям народна музика Іспанії: гнучкі та виразні мелодії, полум'яні танцювальні ритми.

Засновник російської класичної музики **Михайло Глінка** провів в Іспанії кілька років. Щоб краще пізнати звичаї та мистецтво цієї країни, він вивчив іспанську мову. А результатом мандрівки стали симфонічні твори, де звучать інтонації іспанського фольклору.

Один з них — «Іспанська увертюра № 1» — відтворює найпопулярніший іспанський танець хоту: звучання гітари, веселий стук кастаньєт, стрімкий рух пристрасного танцю... Цей симфонічний твір більш відомий під назвою «Арагонська хота».

О. Брусилов. Арагонська хота

Послухай твір. Порівняй характер музики та картини художника Олександра Брусилова.

Поміркуй, чи передано у творі М. Глінки колорит іспанського фольклору. Якими засобами?

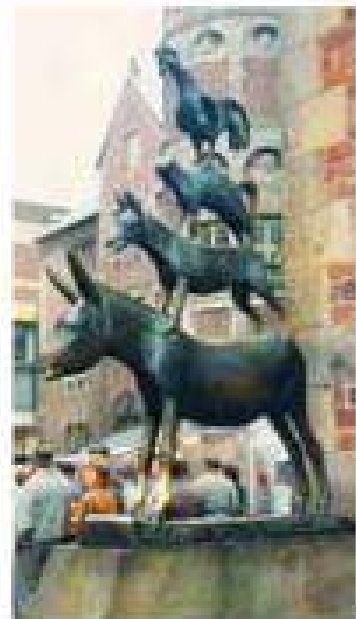
Розглянь малюнки. Поміркуй, як ці зображення пов'язані з музикою.

Скульптура
«Скрипаль на даху»,
м. Харків

Пам'ятник
М. Лисенку,
м. Київ

«Бременські
музики», м. Бремен
(Німеччина)

Музика — мистецтво звуків. Мовою звуків вона розповідає нам історії, малює пейзажі й портрети, захоплює та вражає розмаїттям і глибиною людських почуттів...

Але музика нерозривно пов'язана з іншими видами мистецтв. Наприклад, пісня — це поєднання музики і поезії, опера — єдність музики, літератури, хореографії, образотворчого і театрального мистецтв...

Музика зробила чимало щедрих «дарунків» іншим мистецтвам. Музичні сюжети «живуть» у казках і оповіданнях, живописних полотнах і скульптурних композиціях... А мистецтва хореографії, театру, цирку і кіно неможливо уявити без музичного оформлення.

Отже, музика впевнено мандрує світом мистецтв. І вона не просто живе і розвивається поруч з іншими видами мистецтв, а й живить і збагачує їх.

Знайди у тексті назви різних видів мистецтв. Поясни, як вони пов'язані з музикою.

Послухай пісню. Визнач основну ідею цього твору.
Розучи пісню та виконай її з ритмічним супроводом.

ПІСЕНЬКА ДРУЗІВ

(з мультфільму «Бременські музики»)

Музика Г. Гладкова, слова Ю. Ентіна

Переклад Н. Забіли

Кадри з мультфільму «Бременські музики»

1. Кращого нема нічого в світі,
як по світу з друзями бродити!
Тим, хто дружить, не страшні тривоги, —
дорогі нам будь-які дороги!
Дорогі нам будь-які дороги!
2. Ми своє завдання не забудем —
сміх і радість ми приносим людям!
Ні палаци, ні скарби ніколи
замінити нам не можуть волі!
Замінити нам не можуть волі!
3. Килими для нас — квітучі трави,
стіни наші — сосни величаві,
дах над нами — небо неозоре,
наше щастя — жити на просторі!
Наше щастя — жити на просторі!

Розглянь кадри з мультфільму «Бременські музики». Уяви, що сталося б з мультфільмом, якби із нього зникла музика.

Швидко

mf

Кра-що-го не-ма ні-чо-го в сві-ті,
як по сві-ту з дру-зя-ми бро-ди-ти! Тим, хто дру-жить,
не страш-ні три-во-ги, — до-ро-гі нам будь-я-кі до-ро-ги!
До-ро-гі нам будь-я-кі до-ро-ги! Ля-ля-ля...

Прочитай текст. Розглянь кадри з мультфільмів.
Пригадай, які пісні у них звучать.

Музика відіграє важливу роль у мультиплікації. Часто для озвучення використовують класичні музичні твори. Наприклад, є мультфільми на музику П. Чайковського, М. Мусоргського, Е. Гріга, К. Сен-Санса...

А ще спеціально для мультфільмів написано прекрасні дитячі пісні, які згодом зажили самостійним життям.

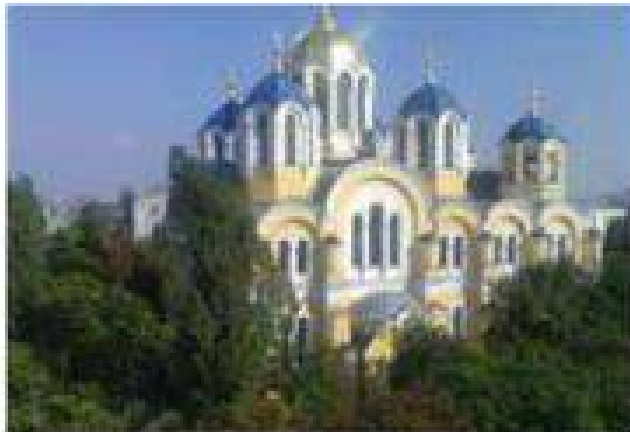

Подивися мультфільми на вибір і визнач, яку роль у них відіграє музика.

МИСТЕЦТВО, ЩО ЄДНАЄ ДУШІ

Розглянь фото. Чи знаєш ти, що відбувається у цих спорудах? Прочитай текст.

*Володимирський собор,
м. Київ*

*Собор Святого Петра,
Ватикан (Італія)*

Така споруда є в кожному місті й селі. Це святий храм — церква, собор, костюл, мечеть... Стоїть вона зазвичай на найвищому, найвиднішому місці, щоб якомога далі було видно сяяння куполів.

Тут панують спокій і тиша. Але у певний час храм наповнюється звуками. Розносяться навколо лунки церковні дзвони, а внутрішній простір храму розквітає величним звучанням церковного співу — *молитов, хоралів, мес...*

Музику, що звучить під час богослужінь, називають **духовною**. У давнину її вважали наслідуванням співу ангелів, а у Біблії згадується про створення музики людиною. За церковною традицією кожний священник має досконало знати музичну науку.

Духовна музика — це особливе мистецтво, яке з давніх часів єднає душі, породжуючи людяність і добро.

Розкажи, яка музика звучить у храмі.

Знайди у тексті назви різновидів церковного співу.

Поміркуй, на які свята звучить духовна музика.

Сергій Рахманінов. «Богородице Діво, радуйся»
(з хорового циклу «Всенощне...»)

До духовної музики зверталися чимало видатних композиторів: Йоганн Себастьян Бах, Вольфганг Амадей Моцарт, Франц Шуберт, українські митці Максим Березовський, Дмитро Бортнянський, Артемій Ведель...

Прекрасні духовні твори написав російський композитор **Сергій Рахманінов**. Його хоровий цикл «Всенощне...» складається з кількох молитов, які звучать під час богослужіння. Одна з них присвячена Божій матері:

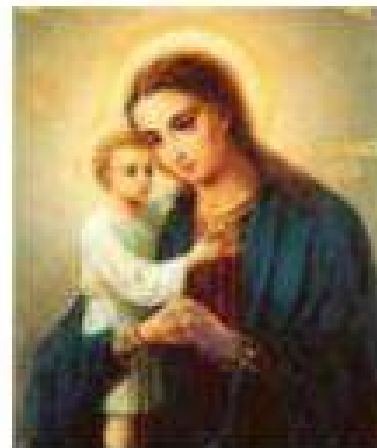
Богородице Діво, радуйся,
Благодатная Маріє,
Господь з тобою...

Цей величний твір сповнений гідності, ніжності та краси. А звучить він у виконанні мішаного хору без супроводу — *а капела*.

Послухай музику. Скажи, кому присвячено цей твір. Який характер музики? Які почуття вона передає?

Попрацюймо разом!

Розгляньте репродукції. Які музичні твори вони вам нагадали?

Поміркуйте, чи можна назвати ці твори духовними.

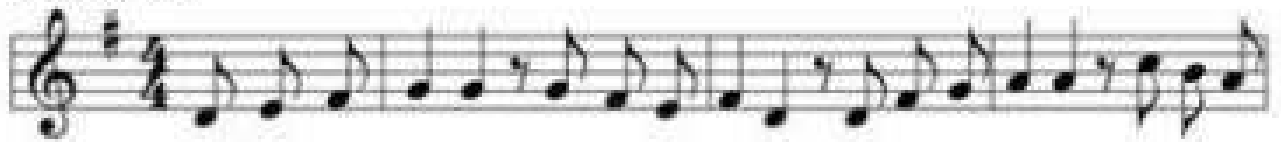

Послухай пісню композитора з Харківщини Миколи Ведмедері. Чому її названо молитвою?

МОЛИТВА

Музика М. Ведмедері, слова К. Перелісної

Велично

1. Пош-ли нам, Бо-же, ма-лень-ким ді-тям, щас-тя, здо-ро-в'я на дов-гі

Приспів.

лі-та! Щас-тя, здо-ро-в'я, щас-тя, здо-ро-в'я, щас-тя, здо-ро-в'я на дов-гі лі-та!

- Щоб виростили розумні й сильні, душею чисті і серцем вільні.

Приспів:

Душею чисті,
душею чисті,
душею чисті
і серцем вільні.

Розучи пісню, стежачи за нотним записом.
Спробуй виконати пісню без супроводу — а капела.

Це цікаво знати!

Назва хорового співу без супроводу **а капела** (з італ. — як у каплиці) має свою історію.

У великих храмах богослужіння часто супроводжувались звучанням органа. А у маленьких каплицях органів інколи не було, і хор співав без супроводу. Згодом будь-який спів без акомпанементу стали називати **а капела**, а відповідні хорові колективи — **капелами**.

Прочитай оповідання. Послухай музику, про яку у ньому йдеться.

ЛЕГЕНДА «ЗАСЕКРЕЧЕНОЇ» МУЗИКИ

Духовна музика часто оповита легендами. Одна з них, якій вже понад 200 років, пов'язана з ім'ям славетного австрійського композитора **Вольфганга Амадея Моцарта**.

...У соборі Святого Петра було людно, але панувала тиша. Усі терпляче чекали, коли зазвучить музика...

Сьогодні тут звучатиме молитва «Мізерере!» («Змилуйся!»), створена італійським композитором і священиком **Грегоріо Аллегрі** саме для цього собору. За наказом Папи Римського цей величний урочистий твір виконується лише раз на рік, на свято Пасхи. Його ноти зберігаються у суворій таємниці, й ніхто не має права торкатися хорової партитури після завершення богослужіння.

Залунала чарівна музика. Служителі за старовинним звичаєм поступово гасили свічки. А у темряві до величного хору прислухався худорлявий хлопчик, який разом з батьком приїхав з Австрії.

А вже за кілька днів у соборі здійнявся страшенний переполох: на одному з концертів 14-річний Вольфганг Амадей Моцарт виконав твір без жодної помилки! Почали шукати злодія, який наважився винести ноти «засекреченої» музики з таємного сховища. Але хлопчик не брав нот — він запам'ятав музику і відтворив її на органі.

Дізнавшись про це, Папа Римський пошанував юного генія, нагородивши Вольфганга найвищою лицарською нагородою — орденом «Золотої шпори».

Скажи, яка історія трапилася з юним Моцартом. Як йому вдалося «винести» з собору ноти «засекреченої» музики?

Пригадай, що тобі відомо про цього музиканта.

Спокійно

p

1. Спи, мо-я ра-дість, за- сні! Вог-ни-ки згас-ли яс-
ні. Бджіл-ки за-тих-ли в сад- ку,
риб-ки по-сну-ли в став- ку. Мі-сяць у не- бі вста-
є, сві-тить в ві-кон- це тво- є.
Оч-ки ско-рш- бо зім- ни! Спи, мо-я ра-дість, за-
сні, за- сні, за- сні!

Це цікаво знати!

Вольфганг Амадей Моцарт — один із найталановитіших музикантів світу. З раннього дитинства він виявляв геніальне обдарування, а протягом свого недовгого життя написав понад 600 музичних творів.

Проте історики музики й досі сперечаються, чи є серед цих творів знаменита «Колискова». Її можливими авторами інколи вважають інших композиторів, зокрема німецького лікаря, музиканта-аматора Бернарда Фліса. Тому після назви колискової найчастіше зазначають обидва прізвища.

Ця колискова — найпопулярніша у світі. Її музика звучить у мультфільмі «Вірний засіб», знятому у 1982 році. За сюжетом стрічки, ведмежатко ніяк не може заснути взимку. Тоді на допомогу приходять лісові музиканти: зайченятко, білочка, мишка й бобер. Вони виконують колискову, і ведмежа солодко засинає.

МУЗИЧНІ ПОДОРОЖІ У ЧАСІ

Прочитай вірш. Про який музичний інструмент у ньому йдеться? Знайди опис його звучання.

Здавалось, то просто утіха:
маленький смичок, струни-жили,
а корпус з сосни чи горіха
натруджені руки зробили.

Простий інструмент дерев'яний —
а як заспівав він чудово!
І так полюбили слов'яни
його щиросерду розмову!

А потім він світом полинув —
співав і сміявся, і плакав:
то в бідних селянських хатинах,
то в сяючих панських палацах.

...А майстер трудивсь. Дерев'яний
остружок спадав завитком.
І струни співали слухняно
під довгим гладеньким смичком.

Прості наполегливі руки
заклали в ту щирю розмову
живі і зворушливі звуки,
так схожі на голос, на мову.

За пісню співучу, мінливу,
що ллється повільно чи стрімко,
звуть цей інструмент шанобливо:
«Ваша Величносте Скрипко!»

Подумай, чи може музичний інструмент співати,
сміятися та плакати.

Чому до скрипки звертаються: «Ваша Величносте»?

Прочитай текст. Пригадай, що тобі ще відомо про походження та розвиток інструмента скрипки.

Історія скрипки налічує вже кілька віків. Її пращуром є мисливський лук, а безпосереднім предком — слов'янський інструмент гудок. Грали на ньому гудочники та троїсті музики.

Скрипка спочатку також панувала на вулицях. Її тримали її так, як гудок, — на коліні. Потім музиканти-танцюристи перемістили скрипку на плече, щоб можна було рухатися під час гри. А згодом вона стала царицею концертних залів.

Виготовлення смичкового інструмента — наполеглива праця та справжнє мистецтво, адже у маленькій скрипці — більше ніж 40 деталей. Це мистецтво передавалося від майстра до учня, від батька — до сина.

До легенд увійшли імена італійських майстрів **Андре** і **Ніколо Амати**, **Андре** та **Джузеппе Гварнері**... Найславетніший скрипковий майстер **Антоніо Страдіварі** поставив своє ім'я більш ніж на тисячі інструментів.

Гудок

Антоніо Страдіварі за роботою

Назви відомі тобі твори для скрипки та їх авторів.

Розглянь портрети композиторів. Знайди на табличках назви творів, які їм належать.

Антоніо
Вівальді

Нікколо
Паганіні

«Каприс № 24»

«Пори року»

«Кампанелла»

Пригадай звучання цих творів і те, що тобі про них відомо. Які з них написані для скрипки соло; для струнного оркестру?

Попрацюймо разом!

Прочитайте текст. Поміркуйте, чому російський композитор використав твір італійського митця.

Мистецтво італійського скрипаля і композитора Нікколо Паганіні вражало не лише сучасників. Його віртуозна музика надихала багатьох митців наступних поколінь.

Наприклад, мелодії «Кампанелли» та «Капрису № 24» було покладено в основу музичних творів угорця Ференца Ліста, поляка Фридерика Шопена, німця Йоганнеса Брамса...

Полонили ці мелодії і **Сергія Рахманінова**, який жив століттям пізніше від геніального скрипаля. На їх основі російський композитор написав твір «Рапсодія на тему Паганіні». Так музика легендарного скрипаля «здійснила мистецьку подорож» у часі.

Послухайте фрагмент «Рапсодії на тему Паганіні» С. Рахманінова. У якому виконанні він звучить? Визначте, мелодія якого твору Н. Паганіні лежить в основі рапсодії. Яких змін вона набула?

Антоніо Вівальді. «Гроза» (із циклу «Пори року»)
Ванесса Мей. «Шторм»

Мисливський лук — стародавня ліра — народний гудок — «королева» концертних залів... Таку подорож у часі здійснила скрипка. Але на цьому її перетворення не закінчилися, як і перетворення скрипкової музики.

Через 300 років після Антоніо Вівальді молода англійська скрипачка **Ванесса Мей** зіграла його музику на новому інструменті — електроскрипці!

Ванесса Мей

...Одну з «літніх» частин циклу «Пори року» А. Вівальді назвав «Гроза». І дійсно, скрипкове звучання яскраво та виразно передає бурхливе хвилювання негоди, пориви вітру та спалахи блискавок... А у виконанні В. Мей цей твір набув сучасного звучання й здобув нову назву — «Шторм».

Послухай фрагменти творів «Гроза» і «Шторм».

Поділися своїми враженнями від музики.

Яке виконання тобі сподобалося більше — класичне чи сучасне?

Це цікаво знати!

Скрипка
Н. Паганіні

Незважаючи на сучасні перетворення, звичайна класична скрипка не втратила своєї «королівської» ролі. І нині світ, затамувавши подих, слухає звучання інструментів уславлених скрипкових майстрів.

В італійському місті Генуї — на батьківщині Н. Паганіні — зберігається його скрипка, яку геніальний музикант заповів рідному місту. На цьому інструменті один раз на рік грають найкращі скрипалі світу.

Послухай пісню. Поміркуй, якими почуттями вона сповнена.

ЦВІТ ЗЕМЛІ

Музика О. Злотника, слова М. Сингаївського

1. Цвітуть сади, цвітуть луги,
цвітінням ниви розлились,
і затопили береги,
і затопили береги,
і цвіт пливе в небесну вись. } Двічі

2. В саду вишневім залюбки
вінки сплітає дітвора.
Синиці, ластівки, шпаки,
синиці, ластівки, шпаки
летять до кожного двора. } Двічі

3. І лине скрізь пташиний грай —
моя співуча сторона.
Цвіте земля, цвіте мій край,
цвіте земля, цвіте мій край,
і в серці кожного — весна. } Двічі

Розучи пісню і виразно виконай її.

Повільно

1. Цві- туть са- ди, цві- туть лу- ги, цві- тін- ням ни- ви роз- ли-
 лись, — і за- то- пи- ли бе- ре- ги, і за- то- пи- ли бе- ре- ги, і
 і цвіт пли- ве в не- бес- ну вись. I // вись.

Розглянь репродукцію картини «У квітучому саду» українського живописця Михайла Беркоса.

М. Беркос. У квітучому саду (1916 р.)

Порівняй зміст і настрій сучасної пісні та картини, написаної майже століття тому.
Виконай до пісні завдання на вибір:

*передай зміст
і настрій пісні у
малюнку*

*склади ритмічний
супровід*

*придумай текст
ще одного
куплету*

Послухай сучасні обробки класичних творів.
Порівняй їх з композиторськими оригіналами.
Чи сподобалися тобі «подорожі» музики у часі?

УКРАЇНЬСЬКА МУЗИКА У СВІТІ

Прочитай текст. Розглянь ілюстрації.

Національний заслужений академічний народний хор України імені Григорія Верьовки

Українська музика — визнана окраса світової культури. Навіть у далеких країнах полоняють слухачів чарівні мелодії пісень й примхливі візерунки танців нашого народу. Музичними візитівками України у сучасному світі є національні колективи, названі на честь видатних митців: народний хор імені Григорія Верьовки та ансамбль танцю імені Павла Вірського.

Традиції і наспіви української музики протягом багатьох століть приваблюють композиторів різних країн. Тож існує чимало творів, у яких зарубіжні митці звертаються до фольклорних жанрів нашого народу.

Поміркуй, чому українська музика приваблює композиторів інших країн.

Пригадай, чи відомі тобі твори зарубіжних авторів, у яких використано українські мелодії.

*Людвіг ван Бетховен. «Варіації на українські теми»
Арам Хачатурян. «Гопак» (з балету «Гаяне»)*

Неодноразово використовував українські наспіви німецький композитор **Людвіг ван Бетховен**, що жив близько двох століть тому. Один з його творів так і називається: «Варіації на українські теми». У ньому звучать і майстерно варіюються мелодії народних пісень «Не топила, не варила» та «Їхав козак за Дунай».

Дуже популярним у світі є український танець гопак. Його ритми використовували у своїх творах російські музиканти Микола Римський-Корсаков, Модест Мусоргський, Петро Чайковський... У балеті «Гаяне» **Арама Хачатуряна** з-поміж інтонацій вірменської музики також звучить мелодія українського гопака.

Гопак у виконанні Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського

Послухай твори Л. Бетховена та А. Хачатуряна. Поміркуй, чи вдалося митцям передати особливості української музики? Як саме?

Розглянь карту України. Покажи, де живеш ти.
Розкажи про музику рідного краю.

Поміркуй, чому поруч з картою України вміщено портрети німецького, вірменського, російських композиторів.

Як пов'язані з українським мистецтвом їхні твори:

- *«Варіації на українські теми»;*
- *«Перший концерт для фортепіано з оркестром»;*
- *романс «Не щибечи, соловейку»;*
- *опера «Сорочинський ярмарок»;*
- *балет «Гаяне»?*

Доведи, що музична планета не має кордонів.

Це цікаво знати!

Має свій голос у світі й сучасна популярна музика України. Про це свідчить, наприклад, конкурс «Євробачення», що проводиться серед виконавців європейських країн.

Протягом усього часу існування конкурсу українські співаки визнаються серед кращих і впевнено посідають найвищі місця.

Проводиться такий конкурс і серед дітей. Переможницею «Дитячого євробачення», що відбулось у 2012 році в Амстердамі (Нідерланди), стала десятирічна українка **Настя Петрик**. Вона підкорила слухачів піснею «Небо», яку написала сама.

За традицією «Дитячого євробачення», у 2013 році конкурс проводився на батьківщині переможниці — в Україні. Дванадцятирічна киянка **Софія Тарасова** посіла на ньому друге місце.

Настя Петрик

Софія Тарасова

Послухай пісні у виконанні Насті Петрик і Софії Тарасової. Поміркуй, чому юні українські співачки полонили серця слухачів багатьох країн.

Розучи пісню. Виконай її виразно, передаючи у співі свої почуття до рідного краю.

КАЛИНОВА УКРАЇНА

Музика і слова Н. Май

1. Заграй, сопілка калинова,
весна, струмочками дзвени,
щоб ми усі згадали знову —
чиї ми доньки і сини.
Що в нас усіх одна дорога
і на усіх одна весна,
що ми усі живем під Богом
і Україна в нас одна.

Приспів:

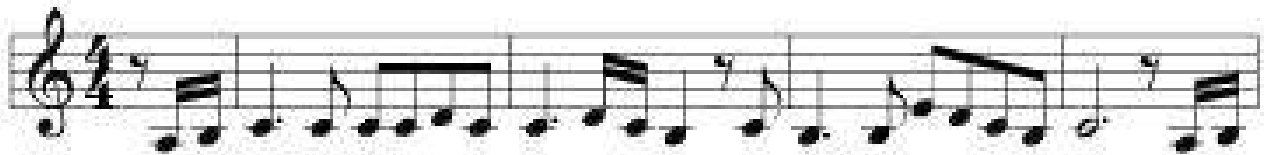
Калинова, солов'їна,
вишиванками рясна,
наша рідна Україна
розцвіте немов весна!

2. У нас на всіх одна надія,
одна і радість, і біда,
ми землю мудрістю засієм,
розквітне мова золота.
І зацвіте в саду калина,
і нагадає нам вона,
що ми усі — одна родина,
і Україна в нас одна!

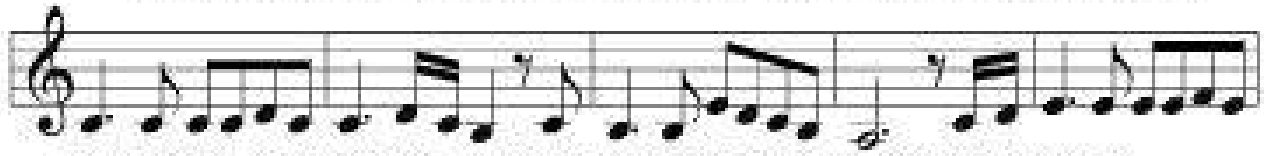
Приспів:

Калинова, солов'їна,
вишиванками рясна,
наша рідна Україна
розцвіте немов весна!

Розучи пісню. Виконай її виразно, передаючи у співі свої почуття до рідного краю.

1. За-грай, со-піл-ка ка-ли-но-ва, вес-на, стру-моч-ка-ми дав-ни, щоб

ми у-сі зга-да-ли зно-ву — чи-ї ми донь-ки і си-ни. Що в нас у-сіх од-на

до-ро-га і на у-сіх од-на вес-на, що ми у-сі жи-вем під Бо-гом і

Приспів:

Ук-ра-ї-на в нас од-на. Ка-ли-но-ва, со-ло-в'ї-на, ви-ши-ван-ка-ми ряс-на, на-ша

рід-на Ук-ра-ї-на роз-цві-те не-мов вес-на!

Музика — це найвиразніша мова, що може відтворювати у музичних образах усе розмаїття навколишнього світу і людського життя.

Музика — мистецтво без меж і кордонів! Бо у ній тісно пов'язані різні музичні твори: фольклорні та композиторські, вокальні й інструментальні, музика різних жанрів, народів і часів...

«Товаришує» музика і з іншими мистецтвами: літературним, образотворчим, хореографічним, театральним, кіномистецтвом...

Отже, музичне мистецтво має особливу здатність долати жанрові межі, відстань і час, не знаючи кордонів у всьому світі.

МЕЛОДІЇ ОСТАНЬОГО ДЗВІНКА

Розглянь музичну мозаїку. Які музичні твори, вивчені протягом року, вона тобі нагадала?

Пригадай, яка музика справила на тебе найбільше враження. Послухай свої улюблені твори за вибором і розкажи про них.

Прочитай текст. Знайди у ньому діалог хлопчика і поета. Виразно прочитай його вголос з питальними та оповідними інтонаціями.

РОЗМОВА «МІЖ НЕБОМ І ЗЕМЛЕЮ»

Цю пісню хоча б раз чув кожний. А з'явилась вона завдяки одному дуже допитливому хлопчику! Ось як про це розповів поет **Михайло Пляцковський**:

«...Тему цієї пісні мені підказав сусідський хлопчина, коли ми з ним знаходилися між небом і землею, а точніше, у ліфті. Хлопчик саме готувався йти у перший клас.

— Ти молодець! — сказав я йому. — Будеш учитися в школі.

— А чого вчать у школі? — запитав він мене.

— Читати!

— А ще?

— Писати!

— А ще?

— Лічити!

— А ще? А ще? А ще?

От настирливий хлопчина попався!

Він ладен був повторювати свої запитання безкінечно. Аж тут ліфт зупинився — і двері відчинилися. Хлопчисько вискочив першим, забувши про мене і про свої запитання. Він забув, а я — ні...».

Можливо, саме завдяки цьому допитливому хлопчику і з'явилась пісенька, яку поет разом із композитором **Володимиром Шайнським** написали за казкою фінського письменника Захаріаса Топеліуса. За сюжетом казки білочка і зайчик сховалися під парту, щоб дізнатися, чого навчають у школі. От пісенька і відповідає на всі їхні запитання.

Чи знаєш ти, про яку «шкільну» пісню йдеться?
Поміркуй: чи можна сказати, що її сюжет авторам «підказало життя»?

Послухай пісню, історію створення якої було розказано. Підспівуй.

ЧОГО ВЧАТЬ У ШКОЛІ

Музика *В. Шаїнського*, слова *М. Пляцковського*

1. Букви в зошиті писати
і в альбомі малювати —
вчать у школі, вчать у школі,
вчать у школі.
Додавати і ділити,
менших себе боронити —
вчать у школі, вчать у школі,
вчать у школі.

2. Від п'яти відняти два,
по складах читати слова —
вчать у школі, вчать у школі, вчать у школі.
Вміти книжку берегти,
бути чемними завжди —
вчать у школі, вчать у школі, вчать у школі.

3. Коло креслити як слід,
показати захід, схід —
вчать у школі, вчать у школі, вчать у школі.
Знати кожен материк
і не плутати міст і рік —
вчать у школі, вчать у школі, вчать у школі.

4. Вірну відповідь знайти,
нелегкий маршрут пройти —
вчать у школі, вчать у школі, вчать у школі.
Міцно змалечку дружить,
все життя у дружбі жить —
вчать у школі, вчать у школі, вчать у школі.

Подумай, чого ще вчать у школі.

Поясни, для чого людині необхідно здобувати знання.

Це цікаво знати!

Композитор **Володимир Шаїнський** народився в Україні, у місті Києві. Навчаючись музики, він закінчив дві консерваторії — у Москві та Баку.

Значну частину своєї творчості композитор присвятив дітям. Він написав дитячу оперу, музику до фільмів і мультфільмів і багато прекрасних пісень, які залюбки співають школярі України, Росії та інших країн...

Прочитай вірш. Склади до нього мелодію: перший куплет — у мажорі, а другий — у мінорі.

Співа шкільний дзвіночок
і весело, і дзвінко,
бо літо починається —
час гри і відпочинку.

Співа дзвіночок голосно,
та трохи сумовито:
бо встигнемо за школою
ми скучити за літо.

Проспівай власну пісеньку про шкільний дзвіночок. Пригадай за малюнками інші пісні, присвячені школі.

Прочитай вірш українського поета Платона Воронька. Чи можна назвати його жартівливим?

ЗАСМУТИЛОСЬ КОШЕНЯ

Музика І. Кириліної, слова П. Воронька

1. Засмутилось кошеня –
треба в школу йти щодня.
І прикинулося вмиць,
що у нього хвіст болить.
Ой, ой, ой! Ой, ой, ой!
Ой, ой, ой!
Що у нього хвіст болить.
2. Довго думав баранець
і промовив, як мудрець:
«Це хвороба не проста,
треба різати хвоста.
Ой, ой, ой! Ой, ой, ой!
Ой, ой, ой!
Треба різати хвоста».
3. Кошеня кричить: «Ніколи!
Краще я піду до школи.
Ай, ай, ай! Ай, ай, ай! Ай, ай, ай!
Краще я піду до школи».

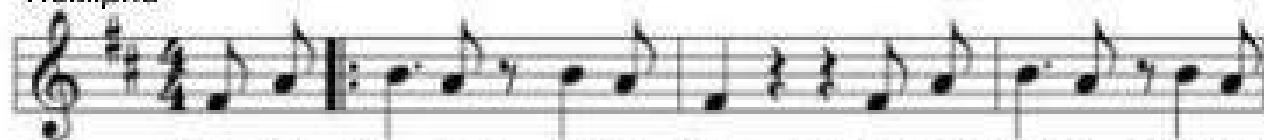
Послухай пісню «Засмутилось кошеня». Чи відповідає музика жартівливому змісту вірша?

Це цікаво знати!

Ірина Кириліна — сучасний український композитор. Вона автор багатьох вокальних й інструментальних творів, а також численних пісень, які виконують популярні співаки.

Чимало чудових пісень композитор подарувала дітям: «В лісі є зелена хата», «Зелене слоненя», «Не такий апельсин», «Чим пахнуть ремесла», «Сумна пісня» та ін.

Помірно

1. Зас-му-ти-лось ко-ше-ня — тре-ба в шко-лу йти що-

дня. І при-ки-ну-ло-ся вмить, що у ньо-го хвіст бо-лить.

Ой, ой, ой!

Ой, ой, ой!

Ой, ой, ой!

Що у ньо-го хвіст бо-лить. 2. Дов-го

3. - - - - - Ко-ше-

ня кри-чить: «Ні-ко-ли! Кра-ще я пі-ду до шко-ли. Ай, ай, ай!

Ай, ай, ай! Ай, ай, ай! Кра-ще я пі-ду до шко-ли».

Попрацюймо разом!

Розучіть пісню на два голоси. Складіть план її виконання та заспівайте пісню «у ролях».

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1.

Розкажи про музичне мистецтво України. Які митці, жанри, інструменти уславили його у світі?

2.

Пригадай, як пов'язана народна та професійна музика. Назви твори, в яких використали український фольклор ці композитори:

Модест
Мусоргський

Арам
Хачатурян

Петро
Чайковський

Людвіг ван
Бетховен

3.

Доведи, що музика може «подорожувати» світом. Визнач, хто із цих композиторів відтворив такі народні твори:

Українець
Микола
Лисенко

угорський
чардаш

Вірменин
Арам
Хачатурян

італійська
баркарола

Німець
Йоганнес
Брамс

іспанська
хота

Росіянин
Михайло
Глінка

український
гопак

4.

Розкажи на прикладі зазначених творів, як вокальна музика може «перетворюватися» на інструментальну та навпаки:

- Й.С. Бах — Ш. Гуно. «Аве Марія»;
- О. Аляб'єв — Ф. Ліст. «Соловей».

5.

Пригадай, яку музику називають духовною. Поміркуй, чому і як ця музика еднає душі різних людей.

6.

Доведи, що музика може «подорожувати» у часі. Розкажи, як зазвучала по-новому музика цих композиторів.

Йоганн
Себастьян Бах

Антоніо
Вівальді

Нікколо
Паганіні

7.

Поясни, як можуть бути пов'язані з музикою літературні та живописні твори. Наведи приклади.

8.

Назви основні музично-театральні жанри. Вибери з переліку види мистецтв, які в них поєднуються:

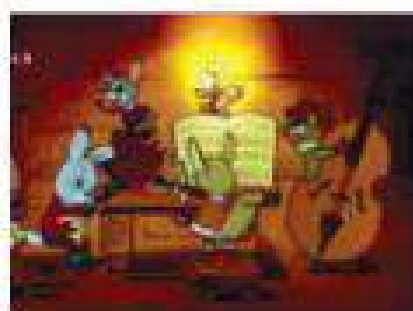
- музика
- хореографія
- театр
- література
- кіно
- образотворче мистецтво

9.

Підсумуй, чому музика є мистецтвом без меж і кордонів. Поясни, чому мова музики зрозуміла людям різних країн.

10.

Розглянь кадри з мультфільмів. Пригадай пісні, які в них звучать.

Добери до уроку-концерту музичні твори, які доводять єдність різних мистецтв, а також зв'язки музики різних жанрів, часів і народів.

А капела (з італ. — як у каплиці) — хоровий спів без супроводу.

Арія (з італ. — пісня, повітря) — розгорнутий сольний номер, що найповніше характеризує дійову особу.

Балет (з фр. — танець) — вид музично-театрального мистецтва, де зміст розкривається засобами музики та хореографії. Постановника балету називають *балетмейстером*.

Баркарола (з італ. — пісня човняра) — вокальний або інструментальний твір зі співучою мелодією та м'яким супроводом, що відтворює гойдання на хвилях.

Варіації (з лат. — зміна, різноманітність) — музичний твір, у якому основна мелодія (тема) проходить кілька разів, набуваючи різноманітних змін: мелодичних, ритмічних, ладових, темпових тощо.

Вокальна музика (з лат. вокал — голос) — музичні твори, написані для співу соло, ансамблем або хором. Провідний жанр вокальної музики — *пісня* — зазвичай має куплетну побудову:

1-й куплет		2-й куплет	
1-й заспів	приспів	2-й заспів	приспів

Дума — українська пісня про історичні або сучасні події. Думи виникли понад сім століть тому і набули поширення у творчості кобзарів, бандуристів, лірників.

Духовна музика — твори на тексти релігійного змісту, які виконують під час богослужіння. Жанри духовної музики: *молитва, меса, хорал* тощо.

Інструментальна музика — твори для виконання на музичних інструментах: *соло, ансамблем або оркестром*.

Камерна музика — музичні твори для виконання солістами або невеликими колективами: *дуетом, тріо, квартетом* тощо. Основні жанри камерної музики: *пісня, романс, балада, елегія; п'еса, соната* тощо.

Національний камерний ансамбль «Київські солісти»

Камертон — спеціальний пристрій для настроювання хору і музичних інструментів.

Канон — багатоголосний твір, у якому всі голоси по черзі виконують одну мелодію.

Кампанелла (з італ. — дзвіночок) — назва музичної п'єси, що відтворює передзвін дзвіночків.

Каприс, капричіо (з італ. — каприз, примха) — віртуозна інструментальна п'єса у вільній формі.

Квінтет (з лат. — п'ятий) — вокальний або інструментальний ансамбль з 5 виконавців, а також музичний твір для 5 виконавців.

Класика (з лат. — зразковий, першокласний) — видатні, загально визнані твори мистецтва, які становлять цінність для національної та світової культури. Творці класичної музики — композитори-класики.

Концерт (з італ. та лат. — змагаюсь) — великий музичний твір для соліста з оркестром. Звичайно складається з 3 або 4 частин.

Лібрето (з італ. — маленька книжечка) — літературний текст опери, оперети, кантати, ораторії, сценарій балету. Лібрето називають також стислий виклад змісту опери, балету, драми, кінофільму тощо.

Мистецтво — відображення навколишнього та духовного світу людини у художніх образах. Основні види мистецтв: *музика, література, хореографія, образотворче, архітектурне, театральне, кіномистецтво* та інші.

Молитва — звернення віруючого до Бога або святих.

Музика — мистецтво, що створює художні образи та спілкується зі слухачами мовою звуків. Музика буває: *народна та професійна; вокальна й інструментальна; сольна, камерна, оркестрова й хорова* тощо.

Музична п'єса — невеликий сольний або ансамблевий твір, важливий жанр інструментальної музики.

Музична поема — лірична п'єса або великий вокальний чи симфонічний твір з програмним змістом.

Музичний жанр — різновид музичного твору. Найчастіше жанри музичного мистецтва розподіляють на *вокальні (пісня, гімн, романс, кантата, ораторія)* та *інструментальні (п'єса, концерт, симфонія)* тощо.

Музичний образ — відображення життя та духовного світу людини, явищ дійсності і навколишнього світу засобами музичного мистецтва.

Музичні звуки — голоси співаків і більшості музичних інструментів. Характеризуються визначеною висотою звучання, а також *тривалістю, гучністю і тембром*.

Народна пісня — провідний жанр музичного фольклору. Основні види українських народних пісень: *колискові, обрядові, ліричні, трудові, жартівливі, думи, пісні-марші, пісні-танці* тощо.

Обробка — видозмінення музичного твору. Найбільш поширеними є обробки народних пісень і класичних творів.

Опера (з італ. — *праця, справа, твір*) — музично-театральна вистава, в якій зміст розкривається засобами музики і слова. В опері поєднуються сольні, камерні, хорові й інструментальні номери.

Пісня — невеликий твір для співу, в якому поєднуються музика та поетичний текст; найпоширеніший жанр вокальної музики. Характерними ознаками пісні є *мелодійність* і *наспівність* звучання.

Прелюдія (з лат. — *вступ*) — вступ до музичного твору або невелика п'єса імпровізаційного характеру. Прелюдія може бути самостійним твором або передувати іншій музичній п'єсі.

Рапсодія — вокальний або інструментальний твір, що складається з кількох епізодів і часто містить справжні народні теми.

Романс — невеликий ліричний вокальний твір з інструментальним супроводом, один із жанрів камерної музики. Романсом називають також інструментальну п'єсу наспівного, мелодійного характеру. Різновидами романсу є *елегія* та *балада*.

Рондо (з італ. — *коло*) — музична форма, де головна тема *рефрен* багаторазово повторюється, чергуючись з різними *епізодами*:

рефрен

I епізод

рефрен

II епізод

рефрен

Симфонічний оркестр — великий інструментальний колектив, до складу якого входять виконавці на ударних, духових і струнних інструментах.

Симфонічний оркестр

Симфонія (з грец. — співзвуччя) — великий твір для симфонічного оркестру, що є провідним жанром симфонічної музики. Зазвичай симфонія складається з 4 частин:

1 частина — енергійна, напружена

2 частина — повільна, спокійна

3 частина — жвава, танцювальна

4 частина — яскравий фінал

Сюїта (з фр. — послідовність) — твір з кількох самостійних частин, поєднаних художнім задумом.

Транскрипція (з лат. — переписування) — перекладення, вільна обробка музичного твору у віртуозному стилі.

Фольклор (з англ. фольк — народ і лор — наука, учення) — народна творчість. До музичного фольклору відносять вокальну, інструментальну та музично-танцювальну творчість народу.

Хор (з грец. — зібрання) — великий співочий колектив. Провідні жанри хорової музики: хор, хоровий концерт, кантата, ораторія.

Хота — швидкий іспанський народний танець, що виконується у супроводі гітари, кастаньєт і поєднується зі співом.

Чардаш (з угор. — трактир, шинок) — угорський народний танець. Складається з повільного ліричного вступу та стрімкої основної частини.

Юний друже!

От і закінчується навчальний рік, проте твої подорожі Планетою Барвистої Музики триватимуть. І чудовий, яскравий світ звуків завжди даруватиме тобі радість спілкування з мистецтвом.

Це спілкування допоможе краще та глибше пізнати царину музики, побачити й відчути красу мистецтва, навколишнього світу, людини. А ще — навчатиме добра і чуйності, шляхетності та щедрості, працьовитості, мужності й вірності Вітчизні.

ЗМІСТ

Юний друже! 3

СТЕЖИНАМИ МУЗИЧНИХ ЖАНРІВ

Твій друг — музика 4

Музика рідного дому 8

Муз. *О. Злотника*, сл. *О. Вратарьова*

Казка про музичні краплинки 10

Вперше Осінь йшла до школи 14

Сл. і муз. *О. Лобової*

Жила-була пісенька 16

Господарство 20

Українська народна пісня

Вокальними стежинами 22

Не щебечи, соловейку 26

Муз. *М. Глинки*, сл. *В. Забіли*

У єдності співочих голосів 28

Немає України без калини 32

Муз. *М. Ведмедері*, сл. *Г. Клок*

Царина вокального мистецтва 34

Камертон 38

Норвезька народна пісня

Десять завдань для перевірки знань 40

Дзвінки таємниці 42

Нічні музики 46

Муз. *В. Прихожая*, сл. *Т. Сая*

Один інструмент — це багато, чи мало? 48

Навчайте мене музики 52

Муз. *С. Гаврилова*, сл. *Р. Алдоніної*

Інструменти — символи народів 54

Верховино, світку ти наш 58

Українська народна пісня

Стежинами інструментальних жанрів	60
Хор нашого Яна	64
<i>Естонська народна пісня</i>	
За наказом чарівної палички	66
Їжачки зелені	70
Муз. Є. Карпенка, сл. В. Степанова	
Казковий світ балету	72
Старий рік минає	77
<i>Українська народна пісня</i>	
Десять завдань для перевірки знань	78

МИСТЕЦТВО БЕЗ МЕЖ І КОРДОНІВ

Музика — це найвиразніша мова	80
Новорічна пісенька	84
Муз. і сл. Л. Яценка	
Фольклор і композитор	86
У полі береза стояла	88
<i>Російська народна пісня</i>	
Дударики	90
Муз. С. Ткачука, сл. В. Михайлищука	
Перетворення жанрів	92
Ой, ходила дівчина бережком	95
<i>Українська народна пісня</i>	
Справжній друг	96
Муз. Б. Савельєва, сл. М. Пляцковського	
Українські мотиви симфоній	98
Чом, чом, чом, земле моя	101
Муз. Д. Січинського, сл. В. Лебедової	
Від веснянки — до концерту	102
Вийди, вийди, Іванку	103
<i>Українська народна пісня</i>	
Пісня про усмішку	106
Муз. В. Шаїнського, сл. М. Пляцковського	
Від автора — до автора	108
Зоре моя вечірняя	109
Муз. Я. Степового, сл. Т. Шевченка	

Щебетала пташечка	111
<i>Українська народна пісня</i>	
Від прелюдії — до молитви	112
Сонячні краплини	114
Муз. С. Сосніна, сл. І. Вахрушевої	
Музика малює картину	116
Це моя Україна	120
Муз. М. Ведмедері, сл. А. Камінчука	
Десять завдань для перевірки знань	122
Музична слава України	124
Наша рідна Україна	128
Муз. Л. Давидової, сл. В. Гринько	
Без словника і перекладача	130
Золоте весілля	134
Муз. Р. Паулса, сл. І. Рєзніка	
Музика мандрує світом	136
Пісенька друзів	140
Муз. Г. Гладкова, сл. Ю. Ентіна	
Мистецтво, ще єднає душі	142
Молитва	144
Муз. М. Ведмедері, сл. К. Перелісної	
Колискова	146
Муз. В. А. Моцарта — Б. Фліса, сл. Ф. Готтера	
Музичні подорожі у часі	148
Цвіт Землі.	152
Муз. О. Злотника, сл. М. Сингаївського	
Українська музика у світі	154
Калинова Україна	158
Муз. і сл. Н. Май	
Мелодії останнього дзвінка	160
Чого вчать у школі	162
Муз. В. Шаїнського, сл. М. Пляцковського	
Засмутилось кошеня	164
Муз. І. Кириліної, сл. П. Воронька	
Десять завдань для перевірки знань	166
Сторінки-підказки. Словничок	168

Навчальне видання

ЛОБОВА Ольга Володимирівна

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Підручник для 4 класу
загальноосвітніх навчальних закладів